

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент
_____ Марія ШКУРАТ
« ____ » _____ 2025 р.

Розвиток торговельно-економічної інтеграції країн

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»

Комплексна кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Частина 1. Торговельно-економічне співробітництво України та країн ЄС

Виконавець: Анна ОСАДЧУК
Науковий керівник: Юлія ІЩУК

**Частина 2. Розвиток торговельно-економічних відносин України в межах
зон вільної торгівлі**

Виконавець: Юрій ПОЛЩУК
Науковий керівник: Зорина АТАМАНЧУК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПОЛІЩУК ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:

В.о. завідувача кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент

Марія ШКУРАТ

« ____ » _____ 2025 р.

**Розвиток торговельно-економічних відносин України в межах зон вільної
торгівлі**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:

Зорина АТАМАНЧУК, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали / за шкалою ЄКТС / за національною
шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ЯК ЕТАПУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	8
1.1 Сутність та еволюція зон вільної торгівлі	8
1.2 Теоретичні моделі та концепції зон вільної торгівлі	13
1.3 Історичні аспекти укладення Україною діючих Угод про вільну торгівлю та переваги зон вільної торгівлі	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ КОНВЕРГЕНЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ	25
2.1 Правові та інституційні аспекти Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі	25
2.2 Оцінка впливу ПВЗВТ на економіку України	29
2.3 Аналіз торговельних потоків та структури експорту-імпорту між Україною та ЄС	34
РОЗДІЛ 3 ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ В РАМКАХ ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА ВСЕОСЯЖНОЇ УГОДИ ПРО ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС	41
3.1 Поглиблення секторальної інтеграції та гармонізація законодавства	41
3.2 Розвиток інфраструктури та логістики	45
3.3 Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу	51
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	61

АНОТАЦІЯ

Поліщук Ю. О. Розвиток торговельно-економічних відносин України в межах зон вільної торгівлі. Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини». Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2025.

У роботі розглянуто теоретичні засади функціонування зони вільної торгівлі, як етапу міжнародної економічної інтеграції, здійснено аналіз конвергенції України та Європейського Союзу у сфері зони вільної торгівлі, окреслено пріоритетні напрями розвитку співпраці в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Основними науковими результатами бакалаврської роботи є здійснена оцінка впливу Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі на економіку України, а також обґрунтовані пріоритетні напрями розвитку співпраці між Україною та ЄС в рамках Угоди.

Ключові слова: інтеграція, зона вільної торгівлі, експорт, імпорт, Україна, Європейський Союз.

68 с., 4 табл., 17 рис., бібліограф.: 56 найм.

Polishchuk Yu. Development of Ukraine's trade and economic relations of within free trade zone. Specialty 292 "International Economic Relations". Educational and professional program "International Business. Business Translation". Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2025.

The paper considers the theoretical principles of free trade zone functioning as a stage of international economic integration, analyzes the convergence of Ukraine and the European Union in the field of the free trade zone, outlines priority areas for the development of cooperation within the framework of the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement between Ukraine and the EU.

The main scientific results of the bachelor's thesis are an assessment of the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement impact on the economy of Ukraine, as well as substantiated priority areas for the development of cooperation between Ukraine and the EU within the framework of the Agreement.

Keywords: integration, free trade zone, export, import, Ukraine, European Union.

68 p., 4 tables, 17 figures, bibliography: 56 references.

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах динамічного розвитку світової економіки та зростання ролі міжнародної торгівлі, дослідження розвитку торговельно-економічних відносин України в межах зон вільної торгівлі набуває особливої актуальності. З моменту здобуття незалежності Україна активно прагне до інтеграції у світовий економічний простір, розглядаючи участь у зонах вільної торгівлі як важливий інструмент для стимулювання економічного зростання, залучення інвестицій та підвищення конкурентоздатності національної економіки.

Процеси глобалізації та регіоналізації світової економіки зумовлюють необхідність поглибленого вивчення теоретичних і практичних аспектів функціонування зон вільної торгівлі. Участь у таких інтеграційних об'єднаннях відкриває перед Україною нові можливості для розширення експортних ринків, диверсифікації торговельних потоків та імплементації міжнародних стандартів. Водночас, це вимагає адаптації національної економіки до нових умов конкуренції та ефективного використання переваг, що надаються членством у ЗВТ.

Питанням розвитку торговельно-економічних відносин України в межах зон вільної торгівлі присвячено публікації таких учених: Г. Артамонової, В. Бондарчук, К. Брензович, П. Леоненко, П. Матюшенко, В. Машкара-Чокнадій, І. Степанової, К. Шиманської, П. Юхименко, І. Яковюк та інших.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та створенні практичних рекомендацій щодо перспектив торговельно-економічного співробітництва України та ЄС, у тому числі, в межах зон вільної торгівлі.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення наступних **завдань:**

— визначити сутність та еволюцію зон вільної торгівлі як форми міжнародної економічної інтеграції;

- розглянути теоретичні моделі та концепції, що пояснюють економічні ефекти від створення та функціонування зон вільної торгівлі;
- розглянути історичні аспекти укладення Україною діючих угод про вільну торгівлю та визначити основні переваги та виклики, пов'язані з участю в них;
- проаналізувати правові та інституційні аспекти Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом;
- оцінити вплив ПВЗВТ на економіку України;
- проаналізувати торговельні потоки та структуру експорту-імпорту між Україною та ЄС.
- обґрунтувати особливості поглиблення секторальної інтеграції та гармонізацію законодавства;
- обґрунтувати особливості розвитку інфраструктури та логістики як пріоритетні напрямки розвитку співпраці між Україною та ЄС у рамках ПВЗВТ;
- окреслити особливості сприяння розвитку малого та середнього бізнесу.

Об'єктом дослідження є торговельно-економічні відносини України у межах зон вільної торгівлі.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розвитку торговельно-економічних відносин України в рамках діючих угод про вільну торгівлю, зокрема з Європейським Союзом.

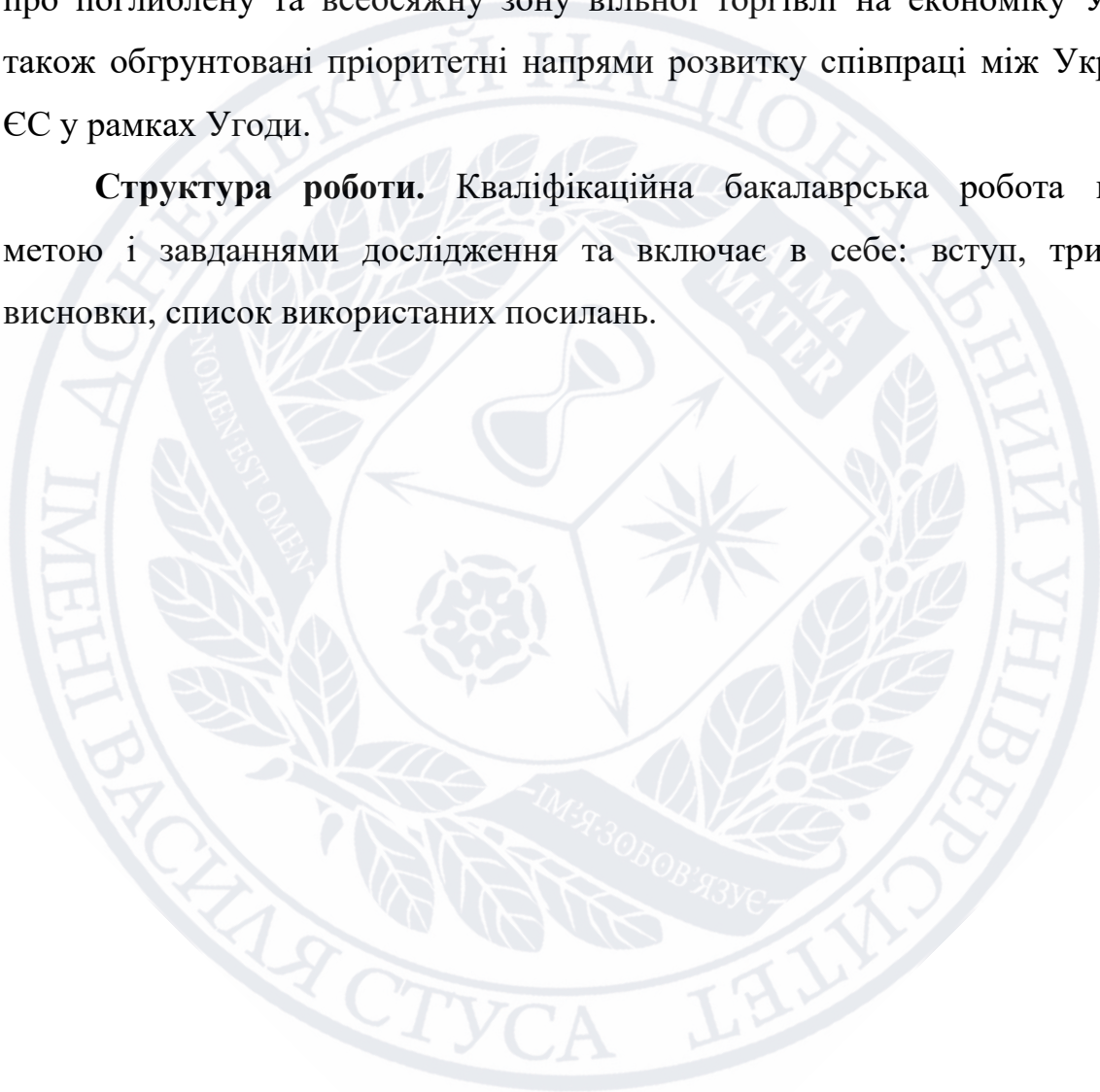
Інформаційна база складається з праць вітчизняних та зарубіжних науковців, публікацій державних органів, нормативно-правових актів України, статистичних даних Державного комітету статистики України та ряду міжнародних організацій.

Методи дослідження. У роботі завдяки методам опису, спостереження та порівняння розглянуто інтеграційні пріоритети України з початку незалежності й дотепер. Методи пояснення, абстрагування допомогли виявити сучасні проблеми української інтеграції, а також можливість реформування українського законодавства відповідно до європейського. За допомогою

методу аналізу здійснено оцінку впливу ПВЗВТ на економіку України, проаналізовано торговельні потоки та структуру експорту-імпорту між Україною та ЄС. Для надання кількісної оцінки змін в основних макроекономічних показниках були використані аналітичний, графічний та статистичний методи.

Теоретичне та практичне значення має здійснена оцінка впливу Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі на економіку України, а також обґрунтовані пріоритетні напрями розвитку співпраці між Україною та ЄС у рамках Угоди.

Структура роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота визначена метою і завданнями дослідження та включає в себе: вступ, три розділи, висновки, список використаних посилань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ЯК ЕТАПУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Сутність та еволюція зон вільної торгівлі

Угода про вільну торгівлю (ЗВТ) — це договір між двома або більше країнами, який спрямований на усунення або зменшення митних зборів та інших обмежень у торгівлі між ними. Хоча основною метою ЗВТ є спрощення та поглиблення торговельних відносин, такі угоди часто включають додаткові положення, що регулюють сфери, пов'язані з торгівлею, або сприяють їй, наприклад, інвестиції та права інтелектуальної власності [1].

Зона вільної торгівлі регулює відносини між країнами, які уклали угоду про вільну торгівлю. Водночас, торговельний режим з іншими країнами не зазнає змін. Кожна країна може мати стільки ЗВТ, скільки забажає.

Створення зон вільної торгівлі у світі зумовлене прагненням держав до торговельного зближення, що переслідує насамперед дві головні економічні цілі:

- по-перше, відкриття нових ринків збуту для національних виробників;
- по-друге, забезпечення власних громадян доступом до більш дешевих товарів та послуг завдяки ліквідації митних платежів.

Зона вільної торгівлі (ЗВТ) є формою міжнародної економічної інтеграції, де країни-учасниці скасовують торговельні бар'єри (насамперед мита) у взаємній торгівлі, зберігаючи при цьому повну автономію у своїй економічній політиці щодо третіх країн. Співробітництво в рамках ЗВТ визначається відповідною угодою і може обмежуватися виключно питаннями торгівлі або охоплювати ширше коло сфер.

Еволюція підходів до регулювання зовнішньоекономічної діяльності від класичних описових концепцій до системного підходу наприкінці ХХ століття демонструє зростання ролі державного втручання. На першому етапі, до ХІХ століття, основними регуляторами виступали торговельні традиції, економічний

зиск і сталі звичаї. Проте з розвитком глобалізації та появою біполярного світу роль держави стала ключовою, як зазначено в роботах дослідників. Державне втручання активізувалося через наслідки світових воєн та необхідність відновлення економік, що призвело до створення міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, та реалізації масштабних економічних програм, як-от план Маршалла [44].

Для забезпечення функціонування ЗВТ зазвичай створюється секретаріат, який виконує роль центрального органу для зберігання угод, адміністративних правил та обміну необхідною інформацією між учасниками.

У складі секретаріату працюють експерти з митних питань (тарифна класифікація, визначення походження), а також діє орган з розгляду технічних розбіжностей. За потреби може бути створена Рада з правом прийняття обов'язкових рішень технічного характеру.

Важливою особливістю ЗВТ є відсутність єдиного митного тарифу; кожна країна-учасниця самостійно визначає митні збори у відносинах з третіми країнами, хоча зазвичай усі члени використовують єдину номенклатуру опису та кодування товарів (HS) [39].

Угода про ЗВТ може передбачати можливість поступового зближення тарифів для уникнення розбіжностей в оподаткуванні, але це не є обов'язковою умовою. Ключовим елементом для функціонування ЗВТ є запровадження чітких правил визначення походження товарів, які дозволяють ідентифікувати товари, що мають право на преференційний режим в рамках зони.

Ці правила, різноманітні за своїм характером залежно від рівня інтеграції та поділу праці між учасниками, є найважливішою складовою діяльності ЗВТ і повинні бути зрозумілими для митних органів та інших установ, що контролюють походження товарів та видають відповідні сертифікати.

Для забезпечення однакового застосування правил походження товарів у всіх країнах-учасницях необхідна єдина підготовка відповідного персоналу. Уніфікація всього законодавства країн-учасниць не є обов'язковою, проте бажано узгодити основні правила митної оцінки та статистичної звітності, що

відповідає міжнародним стандартам, розробленим Всесвітньою митною організацією.

Зі свого боку, митний союз означає, що країни не лише створюють зону вільної торгівлі між собою, але й погоджуються вести єдину торговельну політику щодо інших країн [22].

Міжнародна економічна система характеризується різноманітними формами інтеграції, серед яких зона вільної торгівлі, визначена статтею XXIV ГАТТ. Ця стаття передбачає створення групи країн, які скасовують торговельні бар'єри у взаємній торгівлі товарами, виробленими на їхніх територіях [7].

У наукових працях терміни "зона вільної торгівлі" та "угода про зону вільної торгівлі" часто використовуються як взаємозамінні, що є цілком виправданим.

Такий підхід зумовлений тим, що юридичною основою для створення та функціонування зони вільної торгівлі є відповідний міжнародний договір.

Найбільш ефективною і виправданою ця модель є для країн з достатньо високим рівнем соціально-економічного розвитку (наприклад, ЄЕС). Використання ж її для країн з невисоким рівнем соціально-економічного розвитку, недостатньо розвиненою структурою національного виробництва, як правило, досить швидко вичерпує себе.

Найрозвинутішою формою інтеграції в світі вважається об'єднання західноєвропейських країн у Європейський Союз, який у перспективі планується як зона формування єдиного економічного простору в Європі. З 1 січня 1994 р. ЄЕС перетворюється в Європейський Союз.

На сьогоднішній день Європейський Союз є найбільш розвиненим інтеграційним об'єднанням у світі. Він пройшов еволюційний шлях від зони вільної торгівлі до політичного союзу.

Яскраві приклади ЗВТ, які існували чи надалі існують, зображені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Яскраві приклади зон вільної торгівлі

Назва організації	Основні характеристики
1. Європейська Асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), 1960 р.	Мета: - Створення зони вільної торгівлі між країнами-учасницями. - Сприяння економічному розвитку та співпраці. Члени: - Наразі членами ЄАВТ є Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія. - Історично до ЄАВТ входили також Австрія, Велика Британія, Данія, Португалія, Фінляндія та Швеція, які згодом приєдналися до Європейського Союзу. Основні принципи: - Скасування митних тарифів та інших торгових бар'єрів між членами. - Збереження незалежності у встановленні митних тарифів щодо третіх країн. - Співпраця у різних сферах, пов'язаних з торгівлею, таких як технічні стандарти, санітарні та фітосанітарні заходи.
2. Балтійська ЗВТ, 1993 р.	Мета: - Сприяння економічній інтеграції та розвитку балтійських країн. - Підготовка до вступу до Європейського Союзу. - Лібералізація торгівлі між країнами-учасницями. Члени: Естонія, Латвія, Литва. Основні принципи: - Скасування митних тарифів та інших торгових бар'єрів між Естонією, Латвією та Литвою. - Гармонізація торгового законодавства.
3. Північноамериканська зона вільної торгівлі, (НАФТА), 1988 р.	Мета: - Лібералізація торгівлі між країнами-учасницями. - Усунення тарифних та нетарифних бар'єрів. - Сприяння інвестиціям та економічному зростанню. Члени: Канада, США, а в 1992 р. до НАФТА приєдналась Мексика. Основні принципи: - Скасування митних тарифів на більшість товарів. - Захист прав інтелектуальної власності. - Врегулювання інвестиційних спорів. - Лібералізація торгівлі послугами.
4. Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), 1989 р.	Мета: - Сприяння економічному зростанню та розвитку в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. - Лібералізація торгівлі та інвестицій. - Поглиблення регіональної економічної інтеграції. Члени: - АТЕС об'єднує 21 економіку, включаючи країни Азії, Північної та Південної Америки, а також Австралію та Нову Зеландію. - Важливо відзначити, що АТЕС називає своїх учасників "економіками", а не "країнами" через те, що Тайвань є членом організації.

Продовження таблиці 1.1

	Основні принципи: - Відкритий регіоналізм: сприяння лібералізації торгівлі на основі недискримінації. - Добровільність та консенсус: рішення приймаються на основі добровільної участі та консенсусу. - Індивідуальні плани дій: кожна економіка-учасниця розробляє власний план дій для досягнення цілей АТЕС.
5. Асоціація держав Південно-Східної Азії АСЕАН, 9 серпня 1967 р.	Мета: - Прискорення економічного зростання, соціального прогресу та культурного розвитку в регіоні. - Сприяння миру та стабільності в Південно-Східній Азії. - Співпраця у різних сферах, включаючи економіку, політику, безпеку та культуру. Члени: - Наразі до складу АСЕАН входять 10 країн: Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд та Філіппіни. Основні принципи: - Повага до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності держав-членів. - Не втручання у внутрішні справи держав-членів. - Консенсус у прийнятті рішень. - Мирне врегулювання спорів.

Джерело: складено автором за даними [5]

Лібералізація торгівлі, як ключовий елемент міжнародної економічної інтеграції, набуває різних форм, кожна з яких має свої особливості та цілі. Е. Жу у [24, с. 3], зокрема, виділяє чотири основні моделі цього процесу:

- Перша – це багатосторонні переговори, що відбуваються на глобальному рівні за участі більшості країн світу. Прикладом є діяльність ГАТТ/СОР, яка спрямована на створення універсальних правил міжнародної торгівлі та зниження торговельних бар'єрів;

- Друга форма – угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ), метою яких є скасування тарифів, імпорتنих квот та інших обмежень у торгівлі між країнами-учасницями;

- Третя – багатосторонні угоди про ЗВТ, що укладаються між сусідніми країнами. Прикладом є Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) між Канадою, США та Мексикою;

- Четверта – двосторонні угоди про ЗВТ, що укладаються між двома сторонами, якими можуть бути як окремі країни, так і торгові блоки.

Шнирков О. І., своєю чергою, зазначає, що традиційні ЗВТ спрямовані на вирішення трьох основних завдань: скасування тарифів у взаємній торгівлі, усунення кількісних обмежень та розробка правил визначення країни походження товару [26, с. 57].

Отже, зона вільної торгівлі (ЗВТ) являє собою ключовий механізм міжнародної економічної інтеграції, що має на меті спрощення торговельних відносин між країнами-учасниками шляхом скасування або мінімізації торговельних обмежень. Головна мета створення ЗВТ полягає у відкритті нових ринків для збуту продукції та забезпеченні можливості придбання товарів і послуг за вигіднішими цінами. ЗВТ є однією з початкових форм економічної інтеграції, що передбачає ліквідацію торговельних бар'єрів у взаємній торгівлі, зберігаючи при цьому незалежність кожної країни у своїй торговельній політиці щодо держав, які не є учасниками угоди.

Для успішної роботи ЗВТ необхідно мати прозорі правила визначення країни походження товарів та налагоджену взаємодію між відповідними державними структурами. Існують різні варіанти лібералізації торгівлі, включаючи як багатосторонні, так і двосторонні угоди про ЗВТ. Аналіз історичних прикладів, таких як ЄАВТ, Балтійська ЗВТ, НАФТА, АТЕС та АСЕАН, ілюструє різноманітні підходи до формування та функціонування зон вільної торгівлі. Вибір конкретної моделі ЗВТ визначається рівнем економічного розвитку країн-партнерів та їхніми стратегічними економічними пріоритетами.

1.2 Теоретичні моделі та концепції зон вільної торгівлі

Теоретичні концепції і моделі узагальнюють реальну практику міжнародних інтеграційних процесів, яка насправді є значно багатшою і складнішою як за своїм внутрішнім змістом, так і за формами прояву та механізмами регулювання і управління. Теоретично можливими і практично здійсненими можуть бути принаймні сім головних типів міжнародної

економічної інтеграції: преференційна зона; частковий митний союз; зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний союз; повний економічний союз [4].

Зовнішньоекономічна діяльність є складним процесом, що досліджується різними науковими школами, особливо в контексті митно-тарифного регулювання. Науковці вивчають передумови та чинники, що впливають на зовнішню торгівлю та роль митно-тарифних механізмів.

Меркантилізм (XV ст.) заклав основи сучасної зовнішньоекономічної політики, наголошуючи на накопиченні золота, стимулюванні експорту та обмеженні імпорту як джерелі багатства держави. Це сприяло розвитку протекціонізму, важливого елементу митно-тарифного регулювання. Монетарний меркантилізм акцентував увагу на грошах, а мануфактурний – на активному торговельному балансі та розвитку виробництва для експорту, що стало основою митного протекціонізму.

Класична економічна теорія, закладена працями А. Сміта та Д. Рікардо, обґрунтувала вигоди міжнародної торгівлі через спеціалізацію країн на виробництві товарів з абсолютними або відносними перевагами. Це розуміння спеціалізації безпосередньо вплинуло на погляд щодо ролі тарифів, які могли б стимулювати або, навпаки, стримувати цей процес. Розвиваючи цю думку, теореми Столпера-Самуельсона та Рибчинського деталізують, як зовнішня торгівля впливає на розподіл ресурсів всередині країни. Ці теоретичні положення є основою для формування митної політики, спрямованої на підтримку експорту та адаптацію національної економіки до процесів глобалізації.

Важливо зазначити, що класичні та неокласичні теорії в аналізі міжнародної торгівлі наголошують на факторі пропозиції. Проте, поряд з цим, існують кейнсіанські підходи, які акцентують увагу на ролі попиту та макроекономічної стабільності у зовнішньоекономічній діяльності. Крім того, соціально-інституціональні підходи розглядають ширший спектр чинників, таких як технології, життєвий цикл товарів, масштаби виробництва та

спеціалізація, підкреслюючи, що саме технологічні переваги стають ключем до конкурентоздатності на світовому ринку та, відповідно, важливим орієнтиром для митно-тарифної політики [44].

Однією з базових теоретичних основ для обґрунтування переваг вільної торгівлі є теорія порівняльних переваг Давида Рікардо. Згідно з цією теорією, країни отримують вигоду від спеціалізації у виробництві тих товарів та послуг, які вони можуть виробляти з відносно нижчими витратами (альтернативною вартістю), та подальшого обміну цими товарами з іншими країнами. Створення ЗВТ сприяє поглибленню міжнародного поділу праці та дозволяє країнам більш повно реалізувати свої порівняльні переваги, що призводить до зростання загального обсягу виробництва та споживання.

Подальший розвиток теорії міжнародної торгівлі, зокрема модель Хекшера-Оліна, пояснює структуру торгівлі відмінностями у факторах виробництва (капітал, праця, земля) між країнами. Країни схильні експортувати товари, у виробництві яких інтенсивно використовуються їхні відносно надлишкові фактори, та імпортувати товари, що потребують інтенсивного використання відносно дефіцитних факторів. ЗВТ, усуваючи бар'єри, полегшує цей процес, сприяючи більш ефективному розміщенню ресурсів на глобальному рівні.

Проте, аналіз ефектів ЗВТ не обмежується лише класичними теоріями. Важливу роль відіграють концепції, що враховують більш динамічні аспекти інтеграції. Зокрема, теорія митних союзів Джейкоба Вайнера [40] розглядає як позитивні ефекти створення ЗВТ (або більш глибоких форм інтеграції, таких як митні союзи), пов'язані зі створенням торгівлі (trade creation) – заміщення внутрішнього виробництва більш ефективним імпортом з країни-партнера, так і негативні ефекти, пов'язані з відхиленням торгівлі (trade diversion) – заміщення імпорту з більш ефективної третьої країни менш ефективним імпортом з країни-партнера внаслідок преференційного режиму. Ефективність ЗВТ залежить від співвідношення цих двох ефектів.

Сучасніші концепції також акцентують увагу на ефектах масштабу, зростанні конкуренції, поширенні технологій та стимулюванні інвестицій, які можуть бути наслідком створення ЗВТ. Відкриття ринків сприяє розширенню виробництва та реалізації економії від масштабу, посилення конкуренції стимулює підприємства до підвищення ефективності та інновацій, а вільний рух товарів та послуг полегшує поширення знань та технологій. Крім того, передбачуваність та стабільність торговельних правил у рамках ЗВТ можуть позитивно впливати на інвестиційну привабливість країн-учасниць.

У сучасній міжнародній економіці активно формуються різноманітні інтеграційні об'єднання. Серед них, згідно зі статтею XXIV ГАТТ, виділяються два основних типи. Зона вільної торгівлі визначається як об'єднання двох або більше митних територій, де скасовуються митні збори та інші торгові обмеження на більшість товарів, вироблених у цих територіях. Це означає, що країни, які укладають угоду про створення зони вільної торгівлі, поступово знижують мита у взаємній торгівлі до їх повного скасування. Таким чином, товари, вироблені в країнах-учасниках зони, можуть вільно переміщатися між ними, зберігаючи свою конкурентоспроможність порівняно з товарами місцевого виробництва [7].

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі є частиною Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та однією з найамбітніших двосторонніх угод, які укладав будь-коли Євросоюз. ПВЗВТ надає Україні можливості для модернізації її торговельних відносин та економічного розвитку. Інструментами для цього є відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в рамках квот, а також масштабна гармонізація українських законів, норм та стандартів з тими, що діють у ЄС у різних прямо або опосередковано пов'язаних із торгівлею секторах. Це створить умови для гармонізації стандартів України та ЄС у ключових галузях [17].

Для успішного створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) необхідно пройти кілька етапів, щоб врахувати внутрішні та зовнішні фактори. Основні етапи формування ЗВТ:

1. Інформаційний етап:

- аналіз внутрішнього стану інтеграційного об'єднання та можливостей співпраці;

- моніторинг світових ринкових тенденцій.

- маркетингові дослідження ринку.

- прогнозування ринкової ситуації.

- удосконалення організаційної структури об'єднання.

2. Аналітичний етап:

- визначення цілей співробітництва та їх обґрунтування;

- розробка плану заходів та фінансове обґрунтування;

3. Стратегічне планування:

- розробка стратегій виходу на світовий ринок;

- визначення пріоритетів;

- вибір стратегії діяльності.

4. Оперативний етап: реалізація комплексу міжнародного маркетингу.

5. Маркетинговий контроль: збір та оцінка результатів.

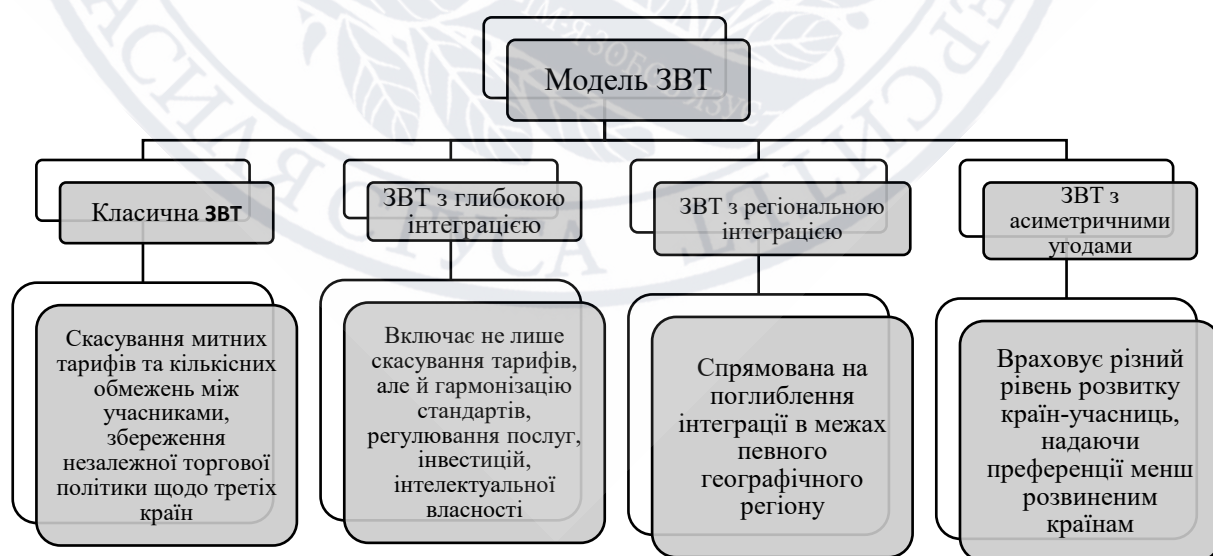

Рисунок 1.1 – Моделі ЗВТ та процес їх формування

Джерело: складено автором за даними [2]

Міжнародна економічна практика показує, що створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) відбувається швидше і простіше, ніж укладання багатосторонніх угод у рамках СОТ. Це пояснюється меншою кількістю учасників переговорів.

Функціонування ЗВТ стимулює лібералізацію торгівлі, оскільки передбачає взаємні компроміси: країни відкривають свої ринки, знижуючи протекціоністські заходи, і отримують ширший доступ до ринків інших учасників [5].

Формування зон вільної торгівлі є закономірним наслідком глобалізації економіки, що характеризується посиленням міжнародної інтеграції виробництва та активним розвитком регіональних торговельно-економічних об'єднань. Незважаючи на важливість цього явища, в економічній літературі відсутнє загальноприйняте та вичерпне визначення зони вільної торгівлі, яке б охоплювало не лише її сутність та механізми, але й результати. Автор пропонує визначення, згідно з яким зона вільної торгівлі – це угода між державами, що передбачає скасування тарифних та нетарифних обмежень у взаємній торгівлі. Створення таких зон сприяє зростанню внутрішньої та зовнішньої торгівлі, посиленню конкуренції, розвитку інфраструктури, а також збільшенню експортного та імпортного потенціалу [6].

Таким чином, зони вільної торгівлі є важливим інструментом реалізації національних соціально-економічних та геополітичних інтересів.

1.3 Історичні аспекти укладення Україною діючих Угод про вільну торгівлю та переваги зон вільної торгівлі

Для України створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС є важливим кроком до осучаснення власних торговельних відносин та розвитку економіки, адже європейський ринок відкриває нам нові можливості.

Розпад Радянського Союзу на початку 1990-х років став для новоствореної незалежної України визначальним моментом, який кардинально змінив її геополітичне та економічне становище. В умовах руйнування

усталених економічних зв'язків та необхідності самостійного визначення зовнішньоекономічного курсу, перед Україною постало нагальне завдання формування власної торгово-економічної політики. Цей період ознаменувався активними пошуками нових партнерів та налагодженням відносин з сусідніми державами.

У період з 1992 по 2006 роки, що передував приєднанню України до Світової організації торгівлі (СОТ), наша держава активно формувала договірну базу у сфері вільної торгівлі. Зокрема, було укладено низку двосторонніх угод з державами-членами Співдружності Незалежних Держав (СНД), включаючи Азербайджанську Республіку, Республіку Білорусь, Республіку Вірменія, Грузію, Республіку Казахстан, Киргизьку Республіку, Республіку Молдова, Республіку Таджикистан, Туркменістан та Республіку Узбекистан. Крім того, було підписано угоду про вільну торгівлю з Республікою Македонія.

Саме з метою забезпечення стабільності торговельних потоків та створення сприятливих умов для господарюючих суб'єктів, було укладено цю низку двосторонніх угод про вільну торгівлю з країнами колишнього Радянського Союзу, які стали незалежними державами. Ці угоди мали на меті лібералізацію торговельного режиму, усунення або мінімізацію тарифних та нетарифних бар'єрів у взаємній торгівлі. Основною метою цих домовленостей було збереження традиційних економічних зв'язків, забезпечення безперешкодного руху товарів та послуг між країнами, а також створення правової бази для подальшого розвитку економічного співробітництва в нових політичних реаліях.

Угоди про вільну торгівлю з країнами СНД на початковому етапі незалежності відіграли важливу роль у пом'якшенні негативних наслідків розриву колишніх економічних зв'язків, забезпеченні стабільності на внутрішньому ринку та підтримці діяльності вітчизняних підприємств, які були орієнтовані на ринки цих країн. Ці перші кроки у сфері укладення угод про вільну торгівлю заклали фундамент для подальшої зовнішньоекономічної

стратегії України, яка з часом набула більш диверсифікованого та євроінтеграційного спрямування [43].

Однак, слід зазначити, що зазначені угоди, укладені на ранньому етапі становлення незалежної України, характеризувалися певною обмеженістю. Однією з ключових їхніх вад була відсутність розроблених та ефективних механізмів врегулювання торговельних спорів між сторонами. На відміну від більш сучасних міжнародних торговельних договорів, ці ранні угоди часто не містили чітких процедур консультацій, посередництва, арбітражу або інших інструментів, необхідних для оперативного та справедливого вирішення конфліктних ситуацій, що могли виникати в процесі торговельних відносин.

Більше того, за своїм змістовним наповненням та рівнем правового регулювання, угоди про вільну торгівлю, укладені Україною до вступу в СОТ, були відносно примітивними у порівнянні з тими, що були підписані після 2008 року. Вони часто обмежувалися базовими положеннями щодо скасування або зниження митних тарифів на визначений перелік товарів, проте могли не включати або містити недостатньо деталізовані розділи, присвячені таким важливим аспектам міжнародної торгівлі, як санітарні та фітосанітарні заходи, технічні бар'єри в торгівлі, захист прав інтелектуальної власності, правила походження товарів, державні закупівлі, конкурентна політика та інвестиції.

Інтеграція з Європейським Союзом є ключовим напрямком зовнішньої політики України на даний момент, особливо в економічній сфері. Європейські цінності стали орієнтиром для українського уряду та суспільства. В умовах політичної та економічної нестабільності в Україні, поглиблення співпраці з ЄС є пріоритетом, оскільки відносини з Росією, що раніше характеризувалися торговельними конфліктами, переросли у відкриту військову агресію. Підтвердженням євроінтеграційних прагнень України стало підписання 27 червня 2014 року Угоди про асоціацію з ЄС. Ця угода визначає основні напрями співробітництва у зовнішній політиці, безпеці, торгівлі та економіці, а також встановлює принципи політичного діалогу. Підписання та ратифікація цієї

угоди стали основою для створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що є стратегічною метою їхньої співпраці [8].

Україна активно розвиває міжнародні торговельні відносини, укладаючи угоди про вільну торгівлю з різними країнами та регіональними об'єднаннями. Ці угоди спрямовані на створення сприятливих умов для вільного руху товарів, послуг та інвестицій, що сприяє економічному зростанню та інтеграції України у світову економіку.

Нижче наведено таблицю (табл. 1.2), що відображає історичні аспекти укладення Україною діючих Угод про вільну торгівлю, які є ключовими для нашої країни.

Таблиця 1.2 – Ключові угоди про вільну торгівлю, які мають значний вплив на економіку України

Угода	Дата набуття чинності	Ключові аспекти	Значення для України
Угода про асоціацію між Україною та ЄС	1 вересня 2017 року	Створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), скасування тарифів на більшість товарів, гармонізація законодавства з нормами ЄС	Найбільш масштабна угода, що відкриває широкий доступ до ринку ЄС, сприяє економічній інтеграції та реформам
Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою	1 серпня 2017 року	Скасування тарифів на більшість товарів, лібералізація торгівлі послугами, захист інвестицій	Розширення ринків збуту для українських товарів, залучення канадських інвестицій, поглиблення економічних зв'язків
Угода про вільну торгівлю між Україною та Ізраїлем	1 січня 2021 року	Скасування тарифів на більшість промислових товарів, часткова лібералізація торгівлі сільськогосподарською продукцією	Посилення торговельно-економічного співробітництва з Ізраїлем, розширення можливостей для українських експортерів
Угода про вільну торгівлю між Україною та Великою Британією	1 січня 2021 року	Збереження умов торгівлі після Brexit, скасування тарифів на більшість товарів, лібералізація торгівлі послугами	Збереження та розвиток торговельних відносин з Великою Британією, важливим торговим партнером України
Угода про вільну торгівлю між Україною та ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія)	1 червня 2010 року	Скасування тарифів на більшість промислових товарів, часткова лібералізація торгівлі сільськогосподарською продукцією	Доступ до ринків країн ЄАВТ з високою купівельною спроможністю, розширення можливостей для українських експортерів

Джерело: складено автором за даними [7]

Розглянемо детальніше Угоду про вільну торгівлю між Україною та ЄАВТ від 8 квітня 2025 року, яка модернізує положення попередньої угоди та адаптує її до сучасних економічних реалій.

Оновлена угода про вільну торгівлю з ЄАВТ значно розширює співпрацю, охоплюючи такі сучасні сфери, як онлайн-торгівля та підтримка малого бізнесу, а також питання сталого розвитку. Угода також удосконалила правила торгівлі товарами, санітарні норми, митні процедури, державні закупівлі та захист інтелектуальної власності.

Крім того, вона відкриває нові можливості для торгівлі певними видами продукції. Ці зміни сприятимуть інтенсифікації торговельних зв'язків та полегшать вихід компаній обох сторін на ринки одна одної.

Вільна торгівля, шляхом усунення або значного зменшення перешкод у міжнародній торгівлі, стимулює активнішу економічну співпрацю між країнами-учасницями відповідних угод.

Такий підхід створює сприятливе середовище для прискорення економічного розвитку та покращення рівня життя населення в цих країнах (рис. 1.2).

Створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) є важливим кроком на шляху інтеграції України до Європейського Союзу, що стимулює економічне та соціальне зростання країни.

Повне виконання умов Угоди про асоціацію відкриває шлях до використання ефективних економічних механізмів, розвитку інноваційного потенціалу, підвищення соціальних стандартів та зміцнення демократії.

Аналіз змін, передбачених Угодою, показує, що зона вільної торгівлі як інтеграційне утворення має як позитивні, так і потенційно негативні наслідки. Однак, за умови ефективних дій українського уряду, можна мінімізувати ризики для економіки держави, максимально використовуючи можливості, що надаються в результаті її участі у такій формі інтеграції.

Рисунок 1.2 – Переваги участі країни у зоні вільної торгівлі

Джерело: складено автором за даними [8]

Таким чином, розширення доступу до зовнішніх ринків, стимулювання економічного зростання, покращення добробуту споживачів, сприяння структурним реформам та модернізації економіки, поглиблення міжнародної інтеграції, підтримка малого та середнього бізнесу є перевагами країн від участі у зонах вільної торгівлі.

Висновки до розділу 1

Теоретичні засади функціонування зони вільної торгівлі переконливо доводять її значення як важливого інструменту лібералізації міжнародної торгівлі та початкового етапу економічної інтеграції. Вона створює передумови для зростання ефективності виробництва, посилення конкуренції, залучення інвестицій та прискорення економічного розвитку країн-учасниць. Водночас, теоретичний аналіз вказує на потенційні ризики та виклики, пов'язані з ефектами відхилення торгівлі, проблемами визначення походження товарів та можливим негативним впливом на окремі сектори економіки. Успішність функціонування зон вільної торгівлі значною мірою залежить від готовності країн до структурних реформ, адаптації національних виробників до нових конкурентних умов та, в багатьох випадках, від подальшого поглиблення інтеграційних процесів. Розуміння цих теоретичних аспектів є ключовим для формування ефективної торговельної політики та максимізації переваг від участі в зонах вільної торгівлі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КОНВЕРГЕНЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

2.1 Правові та інституційні аспекти Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) – це ключова частина Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що є однією з найамбітніших торговельних угод, які ЄС коли-небудь укладав. Її мета – сприяти економічному розвитку України шляхом модернізації торговельних відносин [2].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є комплексною рамковою домовленістю, яка регулює різноманітні аспекти їхньої співпраці. Ця угода передбачає співробітництво та зближення не лише в економічній сфері, але й у питаннях зовнішньої політики та політики безпеки (в рамках СЗБП), а також у сферах свободи, безпеки та юстиції (СБЮ).

Для досягнення цієї "поглибленої" інтеграції Україні необхідно наблизити своє законодавство до норм ЄС (*acquis* ЄС), що включає складні механізми забезпечення єдиного розуміння та ефективного застосування відповідного національного законодавства та *acquis* ЄС. Важливим аспектом Європейської Політики Сусідства (ЄПС) та Східного Партнерства (СП) є прямий зв'язок між виконанням іншою країною взятих на себе зобов'язань та поглибленням її співпраці з ЄС.

У преамбулі Угоди про асоціацію чітко зазначено, що політична асоціація та економічна інтеграція України з Європейським Союзом безпосередньо залежать від успішної реалізації положень цієї Угоди, а також від здатності України демонструвати повагу до спільних цінностей та досягати зближення з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах [45].

Отже, правова основа економічної співпраці між Україною та ЄС відкриває багато перспектив (рис. 2.1).

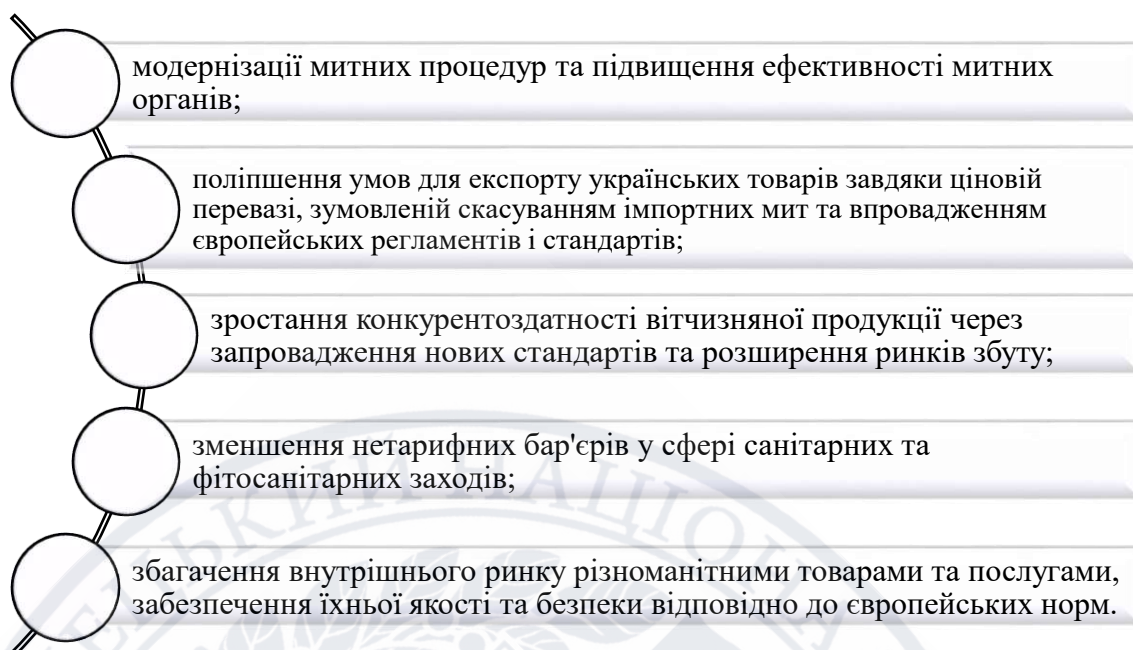

Рисунок 2.1 – Економічні вигоди від зближення законодавства України та ЄС

Джерело: складено автором за даними [46]

Поняття інституційного механізму в рамках міжнародних угод передбачає утворення певного органу або групи органів, які утворюються на основі відповідних положень даної угоди, та які діють в рамках наданої їм компетенції; ці органи можуть приймати правові акти у вигляді рішень/резолуцій обов'язкового чи рекомендаційного характеру, здійснювати моніторинг виконання.

Інституційний механізм поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом є складним та багатогранним явищем, яке потребує чіткого визначення та аналізу. У контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, інституційний механізм ПВЗВТ можна розглядати як сукупність органів, створених для забезпечення ефективної реалізації угоди та поглиблення торговельно-економічних відносин.

Цей механізм включає в себе різноманітні органи, які мають різні функції та повноваження. Їхня основна мета полягає в контролі та моніторингу виконання зобов'язань, взятих на себе сторонами угоди. Вони також служать

платформою для обговорення торговельних та пов'язаних з торгівлею питань, що виникають у процесі співпраці [23].

Хоча більшість пунктів Угоди про Асоціацію та Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) мають технічний характер, їхнє підписання стало важливим геополітичним кроком для України. Впровадження ПВЗВТ з Європейським Союзом (ЄС) відкриває нові можливості для української торгівлі, але також створює певні складнощі. Реформи, пов'язані з ПВЗВТ, можна умовно розділити на три основні напрямки (рис. 2.2) [12].

Розглядаючи положення про започаткування бізнесу, торгівлю послугами та електронну комерцію, можна побачити, що вони сприяють максимальному входженню України в ринок ЄС. На відміну від звичайних угод про вільну торгівлю, поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) передбачає можливість відкриття бізнесу в секторах послуг та інших галузях (за винятком деяких, зазначених у спеціальному переліку обмежень). Також планується розширення внутрішнього ринку для ключових секторів послуг після адаптації українського законодавства до норм ЄС. Цей підхід є унікальним для Євросоюзу та забезпечує автоматичне включення нових видів послуг до угоди, а також подальшу лібералізацію для тих, що не потрапили до списку обмежень.

Положення щодо національного регулювання, поштових та кур'єрських служб, фінансових та телекомунікаційних послуг підвищують прозорість та правову визначеність для інвестицій з ЄС в Україну.

ПВЗВТ також передбачає зближення законодавства у сферах фінансових, телекомунікаційних, поштових, кур'єрських послуг та міжнародного судноплавства. Україна зобов'язується привести своє законодавство у відповідність до норм ЄС у цих секторах. Після цього українські компанії отримають безпрецедентний доступ до ринку ЄС. Для ЄС це означає, що інвестори з країн Євросоюзу матимуть в Україні таке ж правове поле для роботи, як і в ЄС.

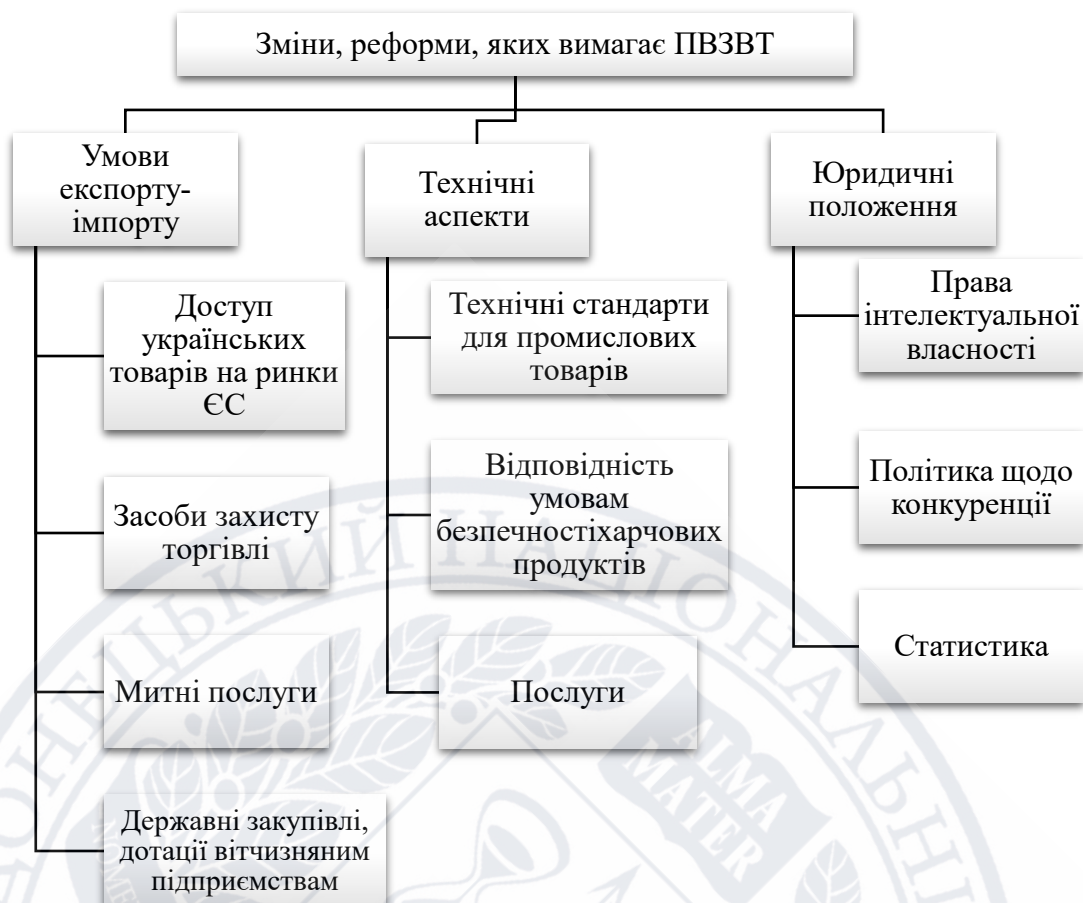

Рисунок 2.2 – Напрями змін, передбачені ПВЗВТ

Джерело: складено автором за даними [12]

Наразі в українській правовій доктрині питання моніторингу договірних зобов'язань у рамках Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) не отримали достатньої уваги. Однак, з огляду на підписання Угоди про асоціацію та початок функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, виникає нагальна потреба в детальному дослідженні правових засад моніторингу торговельної складової цієї угоди.

Моніторинг у контексті ПВЗВТ слід розглядати як процес, що включає в себе сукупність послідовних дій, які здійснює уповноважений та компетентний суб'єкт. Важливою складовою цього процесу є дотримання принципу оцінки прогресу виконання Україною своїх зобов'язань. Це передбачає аналіз виконання зобов'язань, що містяться в додатках до Угоди про асоціацію, та оцінку впливу цього виконання на подальшу торговельну співпрацю між Україною та ЄС.

Результати моніторингу можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на процес гармонізації торговельних положень. Дотримання зобов'язань відкриває нові можливості для поглиблення торговельної співпраці, тоді як їх невиконання може призвести до призупинення прогресу в цьому напрямку.

У будь-якому випадку, головною метою моніторингу є наближення українського законодавства до права ЄС. Цей процес сприяє створенню сприятливого торговельного середовища, підвищенню конкурентоспроможності українських товарів та послуг на ринку ЄС, а також поглибленню економічної інтеграції України до європейського простору.

Отже, моніторинг договірних зобов'язань у рамках ПВЗВТ є важливим інструментом для забезпечення ефективної реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Він сприяє не лише контролю за виконанням зобов'язань, але й створенню умов для подальшого розвитку торговельно-економічних відносин між сторонами.

2.2 Оцінка впливу ПВЗВТ на економіку України

Угода про Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом, яка набула чинності 1 січня 2016 року, стала важливим кроком у напрямку інтеграції української економіки до європейського ринку.

Угода відкрила українським товарам доступ до європейського ринку. Це є особливо важливим під час війни, коли внутрішній ринок зазнає значних втрат. Можливість безмитного експорту товарів до ЄС дозволяє вітчизняним підприємствам знайти нові ринки збуту та уникнути надлишкового запасу продукції. ПВЗВТ може залучити більше інвестицій з ЄС, що є критично важливим для відновлення економіки. Інвестиції допомагають модернізувати виробництво, створювати нові робочі місця та підвищувати якість української продукції [11].

Мета угоди полягає у сприянні економічному зростанню України через зниження тарифів, усунення торговельних бар'єрів та створення сприятливих умов для залучення інвестицій. Однак, збройна агресія Росії проти України з лютого 2022 року суттєво ускладнила реалізацію умов ПВЗВТ. Попри військові труднощі, експорт українських товарів до ЄС залишається ключовим джерелом валютних надходжень. Це допомагає стабілізувати економіку та підтримувати фінансову систему країни. Таким чином, війна виявила слабкі місця та потенціал України як партнера ЄС, особливо після того, як Україна стала кандидатом на вступ до ЄС, і прискорила ці процеси. Подальше зростання взаємовигідної торгівлі можливе за умови подолання проблем, які зараз гальмують розвиток зовнішньої торгівлі України.

Згідно з даними про експорт споживчих товарів в ЄС (рис. 2.3), у 2017 році Україна зафіксувала падіння загального експорту на 26%. Це відбулося через зміну торговельних напрямків: від східних ринків (Росія, СНД) до західних (ЄС). Після 2018 року експорт споживчих товарів почав зростати, і зараз більше половини цього обсягу спрямовується до країн ЄС.

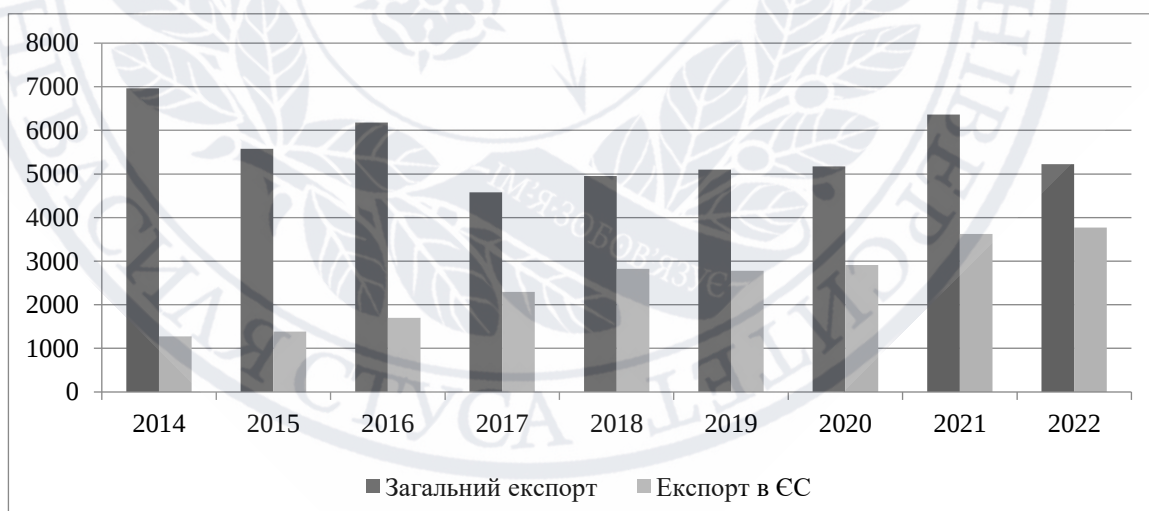

Рисунок 2.3 – Динаміка експорту споживчих товарів з України

Джерело: складено автором за даними [11]

У сфері державних закупівель впровадження ПВЗВТ передбачає взаємну лібералізацію відповідних ринків сторін за умови, що Україна запровадить в себе основні правила державних закупівель ЄС. Перевагами стала

гармонізація законодавства України у сфері держзакупівель до найновішого законодавства ЄС, прийняття низки законів та рішень, відкриті процедури та конкурентний відбір проводяться виключно за допомогою електронних засобів ProZorro, стартував портал Dozorro для моніторингу закупівель. Відбулася інтеграція сайтів держзакупівель України з системою ЄС TED. Україна приєдналася до Угоди СОТ про державні закупівлі (18 травня 2016 року Україна набула статусу повноправної сторони цієї Угоди). Позитивні результати цього процесу доповнюються недоліками: в Україні зберігаються певні тенденції корупції саме в сфері держзакупівель, слабка підтримка вітчизняного виробника та відсутня узгоджена «дорожня карта державних закупівель» [12]. В умовах глобалізації та інтеграції економік, створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) стає важливим інструментом для розвитку міжнародної співпраці. Однак, вплив ЗВТ є багатограним і зачіпає різні групи інтересів, як позитивно, так і негативно. Аналіз цих наслідків (табл. 2.1) є ключовим для розуміння потенційних вигод та ризиків, пов'язаних з участю в таких угодах.

Таблиця 2.1 – Аналіз наслідків функціонування зони вільної торгівлі з точки зору різних груп інтересів

Суб'єкти	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Український бізнес	Розширення ринків збуту: - ЗВТ відкриває доступ до нових ринків, зокрема до ринку ЄС, що дозволяє українським підприємствам збільшити обсяги експорту. - Це сприяє зростанню виробництва, створенню нових робочих місць та збільшенню прибутків. Залучення інвестицій: - ЗВТ робить Україну більш привабливою для іноземних інвесторів, які зацікавлені у використанні її як платформи для експорту до країн-партнерів. - Приплив інвестицій сприяє модернізації виробництва, впровадженню нових технологій та підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств	Посилення конкуренції: - Українські підприємства можуть зіткнутися з жорсткою конкуренцією з боку іноземних компаній, які мають більший досвід, фінансові ресурси та технологічні переваги. - Це може призвести до скорочення обсягів виробництва, закриття підприємств та втрати робочих місць. Необхідність адаптації до нових стандартів: - Українським підприємствам необхідно буде адаптуватися до європейських стандартів якості, безпеки та екологічних вимог, що може вимагати значних інвестицій. - Зростання витрат, пов'язаних із виконанням стандартів безпеки

Продовження таблиці 2.1

	Зниження витрат: - Скасування або зниження митних тарифів на імпорту сировини, матеріалів та обладнання дозволяє українським підприємствам знизити собівартість продукції. Посилення конкуренції та стимулювання інновацій: - Конкуренція з іноземними компаніями стимулює українські підприємства до впровадження інновацій, підвищення якості продукції та послуг, а також до оптимізації виробничих процесів. - Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності української економіки в цілому. Зростання можливостей для комерційної кооперації: - Зростання можливостей для комерційної кооперації в країні та за її межами, розвиток туризму. - Зростання обсягів ринків, суміжних до транспортного. - Поліпшення можливостей для використання високотехнологічних транспортних засобів і зменшення їх зношеності, спричиненої поганим станом транспортних магістралей	охорони праці та довкілля, прав споживачів. Ризик витіснення з ринку: - Деякі українські підприємства можуть не витримати конкуренції з іноземними компаніями та бути витіснені з ринку. - Посилення конкуренції внаслідок кращих можливостей для експлуатації високотехнологічних транспортних засобів. - Можливе витіснення з ринку неконкурентоспроможних підприємств із участю держави у власності. Залежність від імпорту: - Зростає ризик того, що Україна стане більш залежною від імпорту товарів та послуг, що може негативно вплинути на її економічну безпеку. Можливі додаткові витрати: - Можливі додаткові витрати, пов'язані з користуванням модернізованою транспортною інфраструктурою. - Загроза скорочення робочих місць внаслідок конкуренції з компаніями з ЄС
Українські виробники транспортних засобів і устаткування	Доступ до нових технологій та інвестицій: - ЗВТ сприяє припливу іноземних інвестицій та обміну технологіями, що може допомогти українським виробникам модернізувати виробництво та підвищити конкурентоспроможність. - Можливість імпорту сучасного обладнання. Розширення ринків збуту: - ЗВТ відкриває доступ до нових ринків, зокрема до ринку ЄС, що дозволяє українським виробникам збільшити обсяги експорту. - Створення спільних підприємств	Посилення конкуренції: - Українські виробники стикаються з жорсткою конкуренцією з боку іноземних компаній, які мають більший досвід, фінансові ресурси та технологічні переваги. - Посилення конкуренції внаслідок кращих можливостей для експлуатації високотехнологічних транспортних засобів. Необхідність адаптації до нових стандартів: - Українським виробникам необхідно адаптуватися до європейських стандартів якості, безпеки та екологічних вимог, що може вимагати значних інвестицій. Ризик витіснення з ринку: - Деякі українські підприємства можуть не витримати конкуренції та бути витіснені з ринку. - Можливе витіснення з ринку неконкурентоспроможних підприємств із участю держави у власності

Продовження таблиці 2.1

Уряд/органи регулювання	Збільшення надходжень до бюджету: - Зростання обсягів перевезень та економічної активності сприяє збільшенню надходжень до бюджету. - Зростання доходів бюджету внаслідок більших обсягів перевезень. Формування комплексних систем регулювання та контролю: - ЗВТ стимулює уряд до вдосконалення системи регулювання та контролю, що сприяє підвищенню прозорості та ефективності. - Формування комплексних систем регулювання та контролю. Поліпшення умов для інтеграції в європейські структури: - ЗВТ сприяє гармонізації законодавства та стандартів, що полегшує інтеграцію України в європейські структури. - Поліпшення умов для інтеграції в європейські структури і впровадження європейських стандартів безпеки й охорони довкілля. Можливість використання ресурсів міжнародних організацій: - Можливість використання ресурсів міжнародних та європейських організацій для вирішення внутрішніх питань	Витрати на гармонізацію законодавства: - Уряду необхідно нести значні витрати на гармонізацію законодавства з нормами ЄС. - Витрати на гармонізацію правового поля з нормами ЄС. Ризик посилення залежності від іноземних інвесторів: - Зростає ризик того, що Україна стане більш залежною від іноземних інвесторів, що може негативно вплинути на її економічну безпеку. Соціальні наслідки: - Можливі соціальні наслідки через збільшення безробіття у деяких галузях
Населення-споживачі в Україні та за кордоном	Розширення асортименту товарів та послуг: - ЗВТ відкриває доступ до ширшого спектру товарів та послуг, як імпортованих, так і вітчизняних. - Споживачі отримують можливість вибору з більшої кількості варіантів, що відповідають їхнім потребам та смакам. - Розширення спектра та якості послуг. Зниження цін: - Скасування або зниження митних тарифів призводить до зниження цін на імпортовані товари. - Посилення конкуренції між вітчизняними та іноземними виробниками також сприяє зниженню цін. Підвищення якості товарів та послуг: - Конкуренція стимулює виробників до підвищення якості продукції та послуг. - Споживачі отримують доступ до якісніших товарів та послуг, що відповідають міжнародним стандартам. - Посилення захисту прав і безпеки споживачів відповідно до європейських стандартів. Підвищення мобільності робочої сили: - Підвищення мобільності робочої сили. - Створення нових робочих місць	Можливе зниження якості деяких вітчизняних товарів: - Деякі вітчизняні виробники можуть не витримати конкуренції та знизити якість своєї продукції, щоб зменшити витрати. Ризик втрати робочих місць: - Неконкурентоспроможні вітчизняні підприємства можуть закритися, що призведе до втрати робочих місць. - Загроза скорочення робочих місць внаслідок конкуренції з компаніями з ЄС. Залежність від імпорту: - Зростає ризик того, що Україна стане більш залежною від імпорту товарів та послуг. Можливі додаткові витрати: - Можливі додаткові витрати, пов'язані з користуванням модернізованою транспортною інфраструктурою (платні автодороги)

Джерело: складено автором за даними [13]

Аналіз показує, що створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з Європейським Союзом є вигідним для України. Попри значні витрати на ресурси та необхідність реформ, це може стати ключовим кроком для економічного розвитку та поглиблення інтеграції з ЄС.

2.3 Аналіз торговельних потоків та структури експорту-імпорту між Україною та ЄС

Війна є одним з найбільш деструктивних факторів, який суттєво впливає на зовнішню торгівлю країни. Її наслідки руйнівні та багатогранні, охоплюючи широкий спектр економічних аспектів.

Вторгнення Росії в Україну, кардинально змінила структуру та динаміку торгівлі з Європейським Союзом. Тісні економічні зв'язки, що існували до початку повномасштабної боротьби, а також логістичні труднощі, спричинені війною, призвели до різкого посилення орієнтації України на ринок ЄС. Особливо це стосується сусідніх з Україною країн: Польщі, Румунії, Угорщини,

Зовнішньоекономічна діяльність України у 2024 році продемонструвала неоднозначні тенденції, що відображають як стійкість економіки в умовах воєнного стану, так і наявність значних викликів.

Аналіз даних Державної служби статистики України (рис. 2.4) свідчить про зростання обсягів як експорту, так і імпорту, проте дисбаланс між ними продовжує збільшуватися, що призводить до негативного сальдо торговельного балансу.

Україна постачає до країн ЄС різноманітний асортимент товарів. Серед них:

- сільськогосподарська продукція (зернові культури, соняшникова олія, соєві боби, м'ясо та м'ясопродукти);
- метали та вироби з них (чавун, сталь, феросплави, труби, залізничні рейки);
- мінеральні продукти (залізна руда, кам'яне вугілля, глина, цемент);

- деревина та вироби з неї (необроблені лісоматеріали, фанера, меблі);
- машини, обладнання й транспортні засоби (літаки, космічні апарати, турбіни, електричні машини);
- хімічна продукція (добрива, пластмаси, фармацевтичні засоби);
- текстильні вироби та взуття.

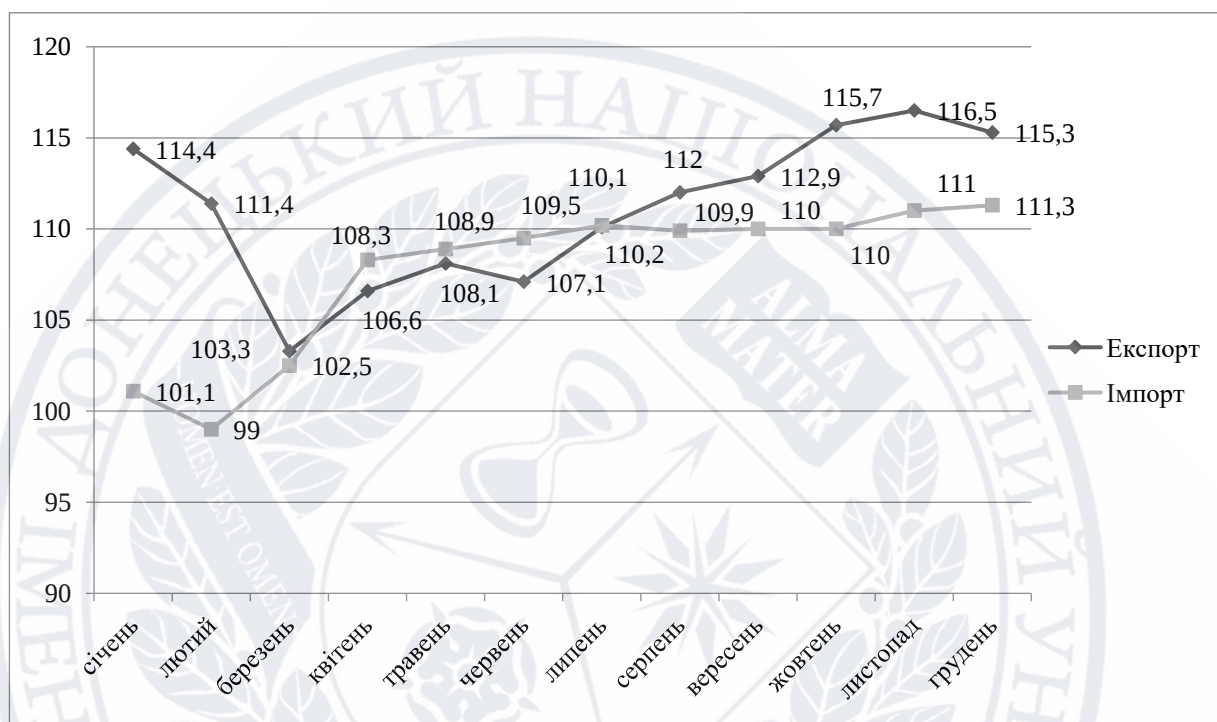

Рисунок 2.4 – Аналіз експорту та імпорту між Україною та ЄС
протягом 2024 року, %

Джерело: складено автором за даними [14; 16]

Європейський Союз так і залишається ключовим торговельним партнером України, відіграючи вирішальну роль у зовнішньоекономічних відносинах нашої країни. У 2023 та 2024 роках спостерігається динамічна зміна обсягів та структури товарообігу між Україною та ЄС.

На рис. 2.5 та рис. 2.6 представлено детальний аналіз основних показників динаміки експорту та імпорту між Україною та Європейським Союзом за 2022-2024 роки.

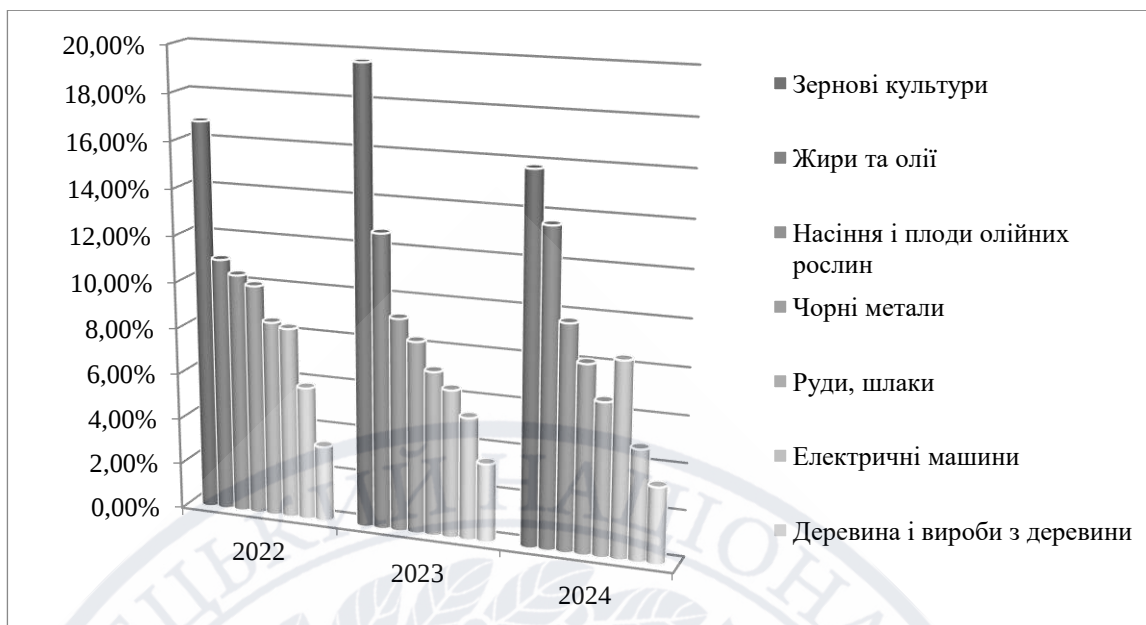

Рисунок 2.5 – Структура експорту між Україною та ЄС
за 2022-2024 роки, %

Джерело: складено автором за даними [15]

Україна експортує до ЄС широкий спектр машинобудівного обладнання, включаючи трактори, сільськогосподарську техніку, вантажні автомобілі, промислове обладнання та інші товари.

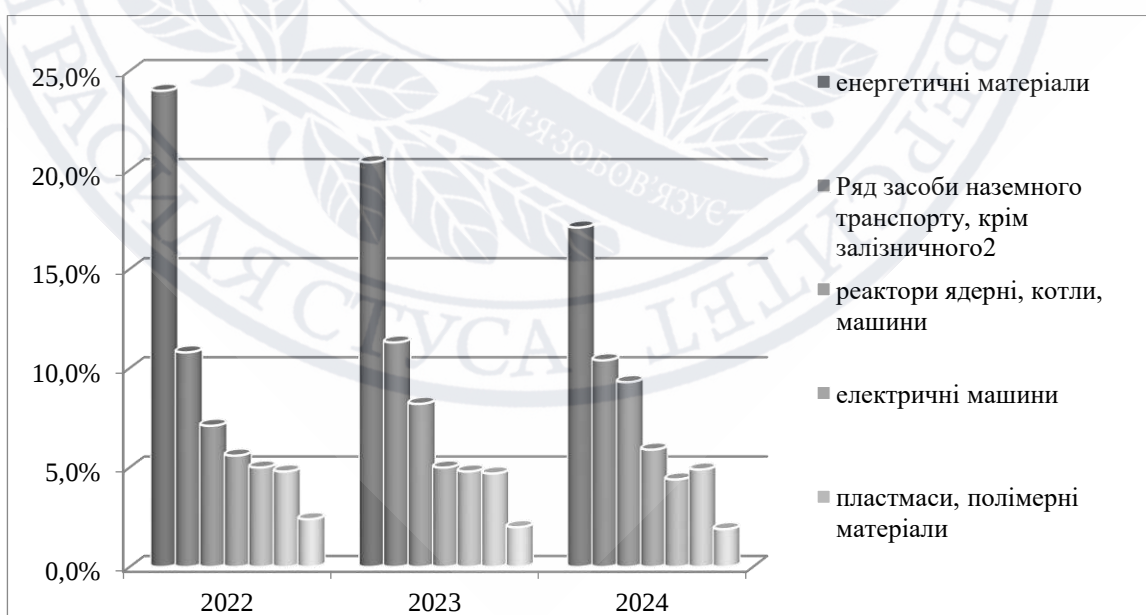

Рисунок 2.6 – Структура імпорту між Україною та ЄС
за 2022-2024 роки, %

Джерело: складено автором за даними [15]

Згідно з даними, представленими на рисунку 2.7. У 2020 році експорт машин та обладнання з України знизився на 2,8% через пандемію COVID-19, що спричинила економічну кризу та обмеження у торгівлі [15].

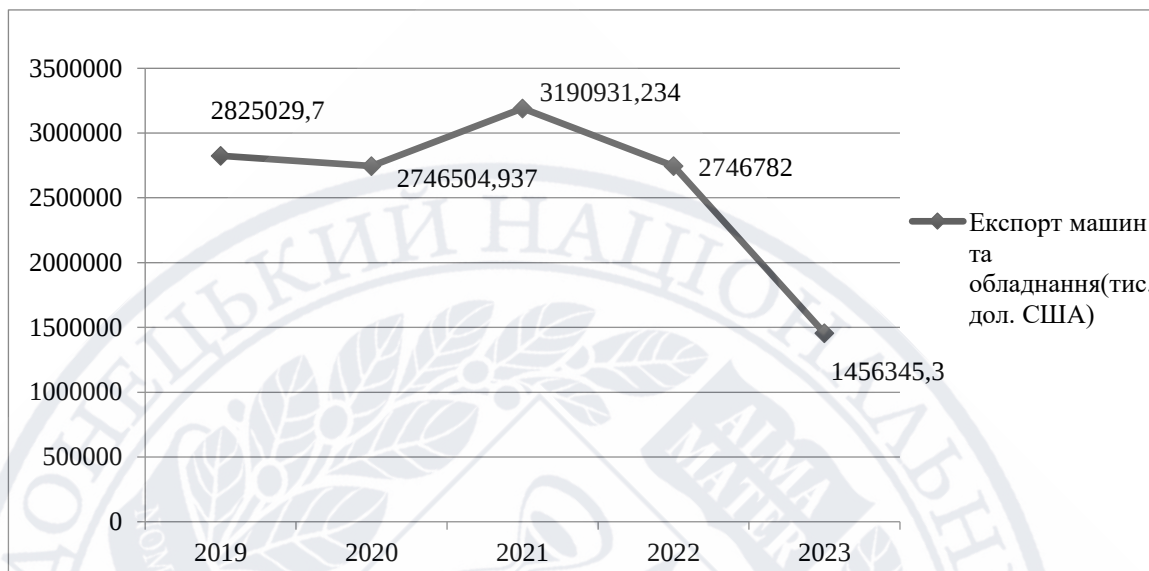

Рисунок 2.7 – Обсяги експорту між Україною та ЄС, 2019-2023 роки,
тис дол. США

Джерело: складено автором за даними [16]

У 2021 році експорт цієї групи товарів різко зріс на 16,2% завдяки відновленню світової економіки та попиту після карантину. Однак у 2022 році через війну експорт знову скоротився на 13,9% через руйнування виробництва та логістики.

Хімічна промисловість є також важливою складовою українського експорту. До нього входять різноманітні хімічні речовини, пестициди, пластмаси та фармацевтичні препарати.

У 2020 році експорт хімічної продукції незначно скоротився (на 1,3%) через обмеження, пов'язані з пандемією. Однак у 2021 році спостерігалось стрімке зростання (на 68,6%) завдяки відновленню попиту та торговельній лібералізації. У 2022 році через війну експорт різко впав із зрозумілих причин.

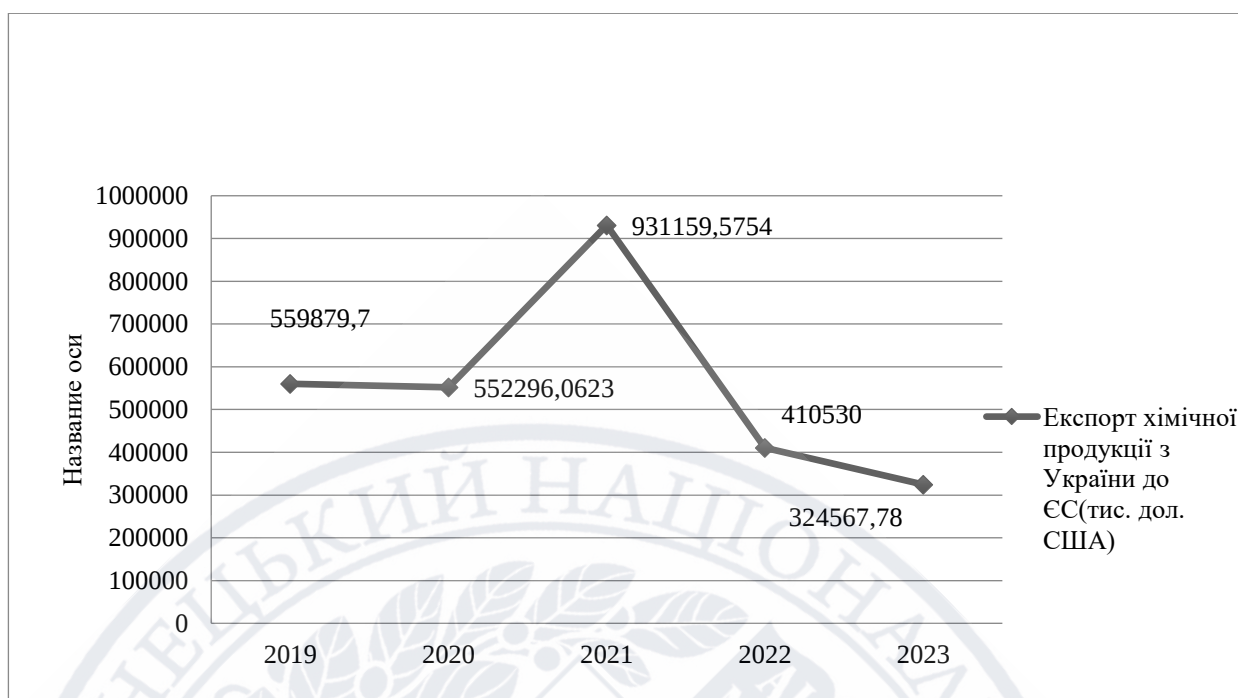

Рисунок 2.8 – Обсяги експорту хімічної продукції з України до ЄС, 2019-2023 роки, тис дол США

Джерело: складено автором за даними [15]

Торгівля між Україною та ЄС стикається з низкою проблем, пов'язаних з логістичними та адміністративними бар'єрами. Попри набуття чинності Конвенції про процедуру спільного транзиту в жовтні 2022 року, ситуація для українських експортерів не покращилася суттєво. Транспортні потужності залізничної системи ЄС також не відповідають потребам зростання експорту з України. Ці та інші обмеження (рис. 2.9) негативно впливають на конкурентоспроможність українських товарів на європейському ринку.

Російська агресія проти України докорінно змінила структуру української зовнішньої торгівлі, особливо у відносинах з Європейським Союзом. Через бойові дії та блокаду морських портів, кордон з ЄС став фактично єдиним надійним шляхом для торговельних зв'язків України зі світом. Оскільки ЄС був одним із ключових торговельних партнерів України ще до війни, його роль у цій сфері природно посилилася.

Логістичні проблеми:

- Недостатня пропускна здатність пунктів пропуску на кордоні, що призводить до затримок у доставці товарів.
- Обмежені транспортні потужності залізничної системи ЄС.
- Руїнування логістичної інфраструктури в Україні через війну.

Адміністративні бар'єри:

- Складність та тривалість митних процедур.
- Недостатня гармонізація українського законодавства з нормами ЄС.
- Бюрократичні перепони.

Перешкоди, які гальмують розвиток зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС

Економічні фактори:

- Низька конкурентоспроможність деяких українських товарів на ринку ЄС.
- Нестабільність економічної ситуації в Україні.
- Обмеження безмитних квот.

Військові ризики:

- Продовження бойових дій в Україні.
- небезпека обстрілів логістичних шляхів.
- Ризики для інвестицій в українську економіку.

Рисунок 2.9 – Основні перешкоди, на шляху розвитку зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС

Джерело: складено автором за даними [14; 16]

Угода про асоціацію з ЄС стала важливим інструментом для модернізації України та її адаптації до європейських стандартів. Її впровадження відкриває нові перспективи для розвитку української економіки, зміцнення демократичних інститутів та підвищення рівня життя українців. Угода про вільну торгівлю з ЄС закріпила лідерство ЄС як головного торговельного партнера України. Однак, торговельний дефіцит з ЄС залишається проблемою, оскільки імпорт здебільшого складається з товарів з високою доданою вартістю. Цей дисбаланс посилюється з початку повномасштабного вторгнення.

Зростання ролі ЄС як торговельного партнера створює як нові можливості, так і виклики для українського бізнесу. З одного боку, ЄС спростив експортні процедури для українських товарів та надав Україні фінансову та технічну допомогу для розвитку експортного потенціалу. З іншого боку, війна

призвела до руйнування інфраструктури, втрати кваліфікованої робочої сили та зростання логістичних витрат, що ускладнює ведення бізнесу. Попри ці негативні фактори, інтеграція з ЄС залишається одним із головних пріоритетів для України, і роль ЄС як торговельного партнера буде лише зростати.

Успіх торговельних переговорів між Україною та ЄС має ґрунтуватися на принципах лібералізації, спільного визначення та вирішення ключових проблем. Україна та ЄС повинні співпрацювати для виявлення та вирішення основних питань, що стосуються їхньої торгівлі, таких як стандарти продукції, захист інтелектуальної власності та правила конкуренції.

Висновки до розділу 2

Аналіз динаміки торговельних потоків, інвестиційної активності та адаптації законодавства свідчить про певні успіхи у процесі конвергенції. Зростання обсягів торгівлі між Україною та країнами ЄС, розширення асортименту експортованої продукції та імплементація європейських технічних регламентів є позитивними індикаторами.

Водночас, дослідження виявило й низку викликів та невикористаних можливостей. Недостатній рівень конкурентоздатності окремих галузей української економіки, необхідність подальшого реформування інституційного середовища, а також складнощі адаптації до жорстких європейських стандартів залишаються важливими перешкодами на шляху поглиблення інтеграції.

Попри складнощі, зона вільної торгівлі з ЄС залишається стратегічно важливим напрямом для України, сприяючи її економічному розвитку, залученню іноземних інвестицій та зміцненню європейського вектору зовнішньої політики. Подальші зусилля мають бути спрямовані на повну імплементацію Угоди про ГВЗВТ, усунення існуючих бар'єрів та використання всього потенціалу для поглиблення економічної конвергенції між Україною та Європейським Союзом.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ В РАМКАХ ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА ВСЕОСЯЖНОЇ УГОДИ ПРО ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

3.1 Поглиблення секторальної інтеграції та гармонізація законодавства

Секторальна інтеграція – це складний, різнобічний процес, який передбачає поступову трансформацію України у відповідність до європейських стандартів у ключових галузях, таких як цифрові технології, енергетика, інфраструктура, промисловість та екологія.

Для досягнення збалансованого економічного співробітництва між Україною та ЄС необхідний належний рівень гармонізації українського законодавства з правовими нормами Європейського Союзу.

Процес гармонізації національного законодавства з правом ЄС включає дві складові (рис. 3.1).

Ключові етапи адаптації національного законодавства до правових норм Європейського Союзу	1) Впровадження до національного законодавства відповідних норм загального правового надбання ЄС (відомого як <i>acquis communautaire</i> або просто <i>acquis</i>).
	2) Забезпечення виконання та дотримання прийнятих нормативно-правових актів. До укладення Угоди про асоціацію економічні відносини між ЄС та Україною регулювалися Угодою про партнерство та співробітництво, яка почала діяти у 1998 році, а також положеннями Узагальненої системи преференцій.

Рисунок 3.1 – Ключові етапи адаптації національного законодавства до правових норм Європейського Союзу

Джерело: складено автором за даними [46]

Стратегічними цілями сьогодні є гармонізація національного законодавства з європейським, всебічна інтеграція українського бізнесу в ринкове середовище ЄС, розширення практичного застосування безвізових

режимів та поглиблення секторальної інтеграції. Досягнення цих цілей та успішний рух України до ЄС безпосередньо залежать від реалізації фундаментальних реформ, передбачених Угодою про асоціацію, та виконання вимог Європейської Комісії, необхідних для початку переговорного процесу щодо членства. Європейська інтеграція України відбувається на тлі повномасштабної російської агресії, яка, з одного боку, зміцнила єдність нації та європейський вибір, а з іншого – внесла суттєві корективи у процес інтеграції, зумовивши особливості "воєнної" фази [36].

Україна послідовно підтверджує своє прагнення до повної інтеграції в Європейський Союз. Цей курс, закріплений у Конституції, підтримується як на політичному, так і на суспільному рівнях. Президент Володимир Зеленський неодноразово наголошував на європейській ідентичності України та її готовності до повноправного членства в ЄС [20].

Нинішня влада продовжує розвивати відносини з Брюсселем, спираючись на попередні досягнення. Серед ключових напрямків співпраці:

- Модернізація нормативно-правової бази:

Започатковано діалог щодо оновлення Угоди про асоціацію, що сприяє адаптації українського законодавства до стандартів ЄС.

- Розвиток торговельно-економічного співробітництва:

Поглиблення економічних зв'язків з ЄС є пріоритетом для України, особливо в умовах війни.

- Забезпечення незворотності європейського курсу:

Закріплення європейської інтеграції в Конституції України гарантує сталість цього стратегічного напрямку.

- Збереження політико-дипломатичної солідарності та економічної підтримки:

ЄС надає Україні важливу допомогу в протистоянні російській агресії, що відображено в підсумках самітів Україна-ЄС.

Для успішної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС ключовим є поглиблення торговельної співпраці, що вимагає не лише розв'язання нагальних проблем, але й стратегічного бачення.

Першочергово необхідно покращити комунікацію з ЄС, оскільки інтереси українських стейкхолдерів недостатньо представлені. Створення громадських організацій та інституцій для лобіювання інтересів, зокрема українського бізнесу, сприятиме відкритішому та взаємовигідному діалогу.

Розвиток експортної інфраструктури, як фізичної, так і адміністративної, є критично важливим. Недостатня пропускна здатність транспортних шляхів та відсутність механізмів підтримки експортерів, зокрема доступного фінансування та спрощення митних процедур, гальмують розвиток.

Україна має диверсифікувати економіку, використовуючи свій потенціал. Хоча аграрний сектор демонструє значне зростання, експорт товарів з високою доданою вартістю, зокрема високотехнологічних, може принести значно більші вигоди.

Впровадження стандартів ЄС, таких як Загальний регламент про захист даних та Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції, розширить правовий простір ЄС на Україну, підвищить якість українських товарів та послуг, а також спростить митні процедури [21].

Для створення правового підґрунтя для наближення українського законодавства до норм Європейського Союзу, першим важливим кроком стало підписання у 1995 році Тимчасової угоди між Україною та ЄС про торгівлю та торговельне співробітництво.

Наступним важливим етапом у розширенні та поглибленні співпраці стало укладення Угоди про партнерство та співробітництво (УПС). Ця угода відіграла ключову роль у правовому регулюванні відносин між Україною та ЄС, оскільки охоплювала широкий спектр питань, включаючи політичні, економічні та соціокультурні аспекти. УПС також надала роз'яснення щодо правових особливостей та специфіки співпраці з ЄС.

Таким чином, УПС створила необхідні умови для подальшої інтеграції України з ЄС, а також стимулювала процес адаптації українського законодавства до вимог європейського права [23].

Важливо відзначити, що процес гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу шляхом приєднання до міжнародних стандартів може охоплювати також ті сектори, співпраця в яких прямо не передбачена Угодою про асоціацію. Це особливо стосується таких сфер, як трудові та соціальні відносини, а також міжнародне приватне право [38]. В умовах повномасштабної війни галузеве співробітництво не лише сприяє внутрішній стабільності, але й відкриває численні шляхи для інтеграції в європейський ринок. Особливої актуальності набуває аналіз ключових викликів, потреб і перспектив співробітництва з Європейським Союзом у низці пріоритетних сфер. У табл. 3.1 відображено поточний стан справ та напрями взаємодії з ЄС у таких важливих галузях.

Таблиця 3.1 – Відновлення стратегічних галузей України: виклики, потреби та співпраця з ЄС

Сфера	Виклики	Потреби/Цілі	Роль ЄС/Ініціативи
Енергетика	Руйнування 40% енергосистеми через ракетні удари країни-агресора	Відновлення та модернізація інфраструктури на основі нових технологій, інтеграція до європейських мереж	Надання фінансової та технічної підтримки, координаційний механізм для допомоги
Транспорт	Руйнування доріг, мостів, залізничних колій, аеропортів; блокада морських портів	Відновлення інфраструктури на сучасному рівні, інтеграція до транспортної системи ЄС	Сприяння модернізації обладнання, усунення перешкод та розширення співпраці
Цифрова сфера	Потреба забезпечення стабільності та кіберзахисту під час війни	Продовження цифрової трансформації, впровадження сучасних електронних послуг	Розвиток "цифрового безвізу", підтримка цифровізації через EU4DigitalUA та Digital Europe
Екологія	Збитки екосистемі України на понад €46 млрд через агресію	Реалізація Європейської зеленої угоди, відновлення економіки за принципами сталого розвитку	Фінансування та підтримка екологічних ініціатив, реформ та стратегій до 2034 року

Джерело: складено автором за даними [36]

Гармонізація українського законодавства з європейським несе значні переваги для економічного розвитку України ще до її вступу до ЄС. Оскільки Європейський Союз є найбільшим торговим партнером України, приведення національних норм у відповідність до європейських стандартів сприятиме виправленню системних недоліків в організації ринків. Це дозволить українському бізнесу швидше адаптувати свою діяльність до вимог ЄС, підвищивши його конкурентоздатність на європейському ринку в майбутньому. Таким чином, українські підприємці зможуть відчувати себе більш впевнено та знайомо на ринку Європейського Союзу ще до офіційної інтеграції українських ринків з ЄС [37].

Євроінтеграційний шлях України під час війни є безпрецедентним. Країна, яка чинить опір масштабній російській агресії, зазнає величезних втрат, але водночас отримала статус кандидата в ЄС, не зупиняє інтеграцію в різних сферах, поглиблює секторальне партнерство з Євросоюзом, впроваджує рекомендації Єврокомісії та положення Угоди про асоціацію. Специфіка цього етапу визначається складною взаємодією різновекторних факторів, викликів і загроз, включаючи геополітичну нестабільність, внутрішні тенденції в ЄС та вплив російської агресії на рух України до європейської спільноти. Оцінюючи співпрацю Києва та Брюсселя у воєнний період, слід наголосити на твердій політико-дипломатичній солідарності ЄС з Україною, а також на значущості військової, фінансової та гуманітарної підтримки. Водночас існує нагальна потреба в оптимізації механізмів допомоги та мобілізації ресурсів, враховуючи масштаби та динаміку війни. Важливим елементом спільної протидії російській експансії є зміцнення економічних зв'язків між Україною та ЄС, зокрема через лібералізацію торгівлі та запровадження безвізових режимів у різних сферах.

3.2 Розвиток інфраструктури та логістики

Удосконалення транспортно-логістичної мережі є значущим елементом для залучення України до глобальної економіки. Це сприяє послабленню впливу

територіальної відокремленості на економічний прогрес, гарантує об'єднання внутрішнього ринку та скорочення витрат на перевезення до зарубіжних споживачів. Аналіз спеціалістів демонструє, що формування дієвих логістичних комплексів дозволяє промислово розвиненим державам збільшувати свій ВВП на 15-25% [25].

Процеси економічної інтеграції України до європейського економічного простору зумовлюють інтенсифікацію розвитку усіх галузей господарства, з особливим акцентом на інфраструктурному комплексі та транспортній системі. Географічна локація України є стратегічно вигідною, визначаючи її як зручний транзитний вузол між європейським та азійським континентами, а розташування на перетині ключових транс'європейських транспортних магістралей створює передумови для активізації зовнішньоекономічної діяльності.

З огляду на взаємозалежність темпів розвитку транспортної системи та загального економічного зростання, Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року потребує удосконалення шляхом розробки цільових програм для окремих видів транспортних засобів. На поточний момент, система транспорту та логістики в Україні характеризується невідповідністю значній кількості світових стандартів та вимог Європейського Союзу, а стан інфраструктури та відповідного обладнання суттєво відстає від європейських аналогів [24].

Війна в Україні завдала значного удару транспортно-логістичній галузі. На початку російського вторгнення експорт країни був практично заблокований. Авіап перевезення повністю зупинилися, значно постраждала інфраструктура аеропортів та залізниць. Обстріли призвели до руйнування складів, офісів логістичних компаній, багато підприємств припинили роботу або переїхали. Окупація також супроводжувалася розкраданням техніки та обладнання, що спричинило великі збитки.

До війни основними видами транспорту для міжнародної торгівлі були залізниця та морський транспорт. Вихід до Чорного моря забезпечував широкі

можливості для експорту. Однак після 24 лютого 2022 року блокада портів кардинально змінила структуру та обсяги торгівлі за видами транспорту.

Якщо в січні 2022 року 80% експорту здійснювалося морем, то в квітні ця частка скоротилася до 13%. Основний тягар перевезень ліг на залізничний та автомобільний транспорт. Водночас значно збільшилися обсяги поставок до країн Європейського Союзу [27].

Аналіз підсумків 2022 року свідчить про суттєве зменшення загального обсягу вантажних перевезень в Україні на 49,8%. При цьому зафіксовано значне скорочення обсягів перевезень залізничним (на 52,1%), автомобільним (на 22%), морським (на 61%) та повітряним (на 85%) видами транспорту. Внаслідок зазначених тенденцій, наприкінці 2023 року частка сфери логістики та транспорту у структурі валового внутрішнього продукту знизилася до 4,4%, а позиція держави у світовому рейтингу LPI погіршилася до 79. На рисунку 3.3 зображено динаміку обсягу вантажних перевезень та вантажообігу в Україні протягом 2022 року, яка демонструє різке зниження показників у період з кінця лютого до березня, що характеризується майже двократним зменшенням обсягів вантажних перевезень та зниженням вантажообігу в 1,6 рази [26].

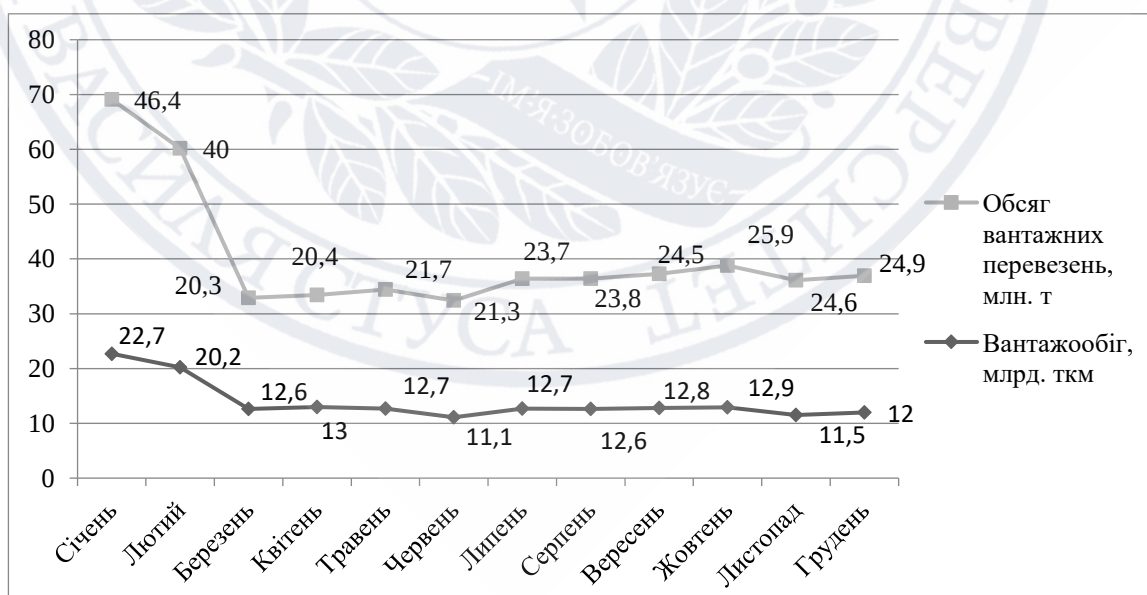

Рисунок 3.2 – Обсяги вантажних перевезень в Україні за 2022 рік, млн т.

Джерело: складено автором за даними [36]

До 24 лютого 2022 року структура перевезень за видами транспорту в Україні формувалася під впливом низки сталих економічних, географічних та інфраструктурних факторів. Ключовими передумовами були:

- Розвинена промисловість та аграрний сектор: Значні обсяги експорту сировини (зерно, руда, метали) зумовлювали високу частку вантажних перевезень залізничним та морським транспортом, які мали необхідну пропускну здатність та вартісну ефективність для таких обсягів на великі відстані;

- Вигідне географічне положення та вихід до Чорного моря: Наявність морських портів забезпечувала потужний канал для зовнішньої торгівлі, роблячи морський транспорт одним з лідерів за обсягами вантажоперевезень, особливо в експортному напрямку;

- Розвинена мережа автомобільних доріг: Автомобільний транспорт відіграв важливу роль у внутрішніх перевезеннях, доставці товарів "від дверей до дверей", а також у пасажирських перевезеннях на короткі та середні відстані;

- Потреби населення у мобільності: Залізничний та автомобільний транспорт були основними видами для пасажирських перевезень, забезпечуючи сполучення між містами та регіонами. Авіаційний транспорт використовувався переважно для міжміських та міжнародних перельотів на великі відстані.

- Трубопровідний транспорт: Забезпечував транспортування нафти та газу, маючи специфічну, але важливу частку в загальному обсязі перевезень.

Повномасштабне російське вторгнення 2022 року кардинально змінило ці передумови та призвело до суттєвої трансформації структури перевезень:

- Блокада морських портів: Окупація територій та блокування Чорно-морського басейну практично зупинили морські перевезення, що призвело до втрати основного каналу для експорту та імпорту;

- Закриття повітряного простору: Запровадження заборони на польоти цивільної авіації зупинило повітряні перевезення;

- Руйнування та пошкодження інфраструктури: Бойові дії призвели до

часткового руйнування залізничних колій, автомобільних доріг, мостів та іншої транспортної інфраструктури, ускладнивши та обмеживши можливості перевезень;

- Зміна логістичних маршрутів: Переорієнтація торговельних потоків на західні кордони призвела до зростання навантаження на автомобільний та залізничний транспорт у напрямку країн Європейського Союзу;

- Гуманітарні потреби: Зростання потреби у доставці гуманітарної допомоги також вплинуло на структуру перевезень, збільшивши роль автомобільного та залізничного транспорту у забезпеченні внутрішніх потреб;

- Безпекові ризики: Постійна загроза обстрілів та мінування територій створює значні ризики для всіх видів транспорту та впливає на вибір маршрутів і способів доставки.

На рис. 3.3 зображено порівняння структури перевезень до та після повномасштабного вторгнення та кардинальну переорієнтацію логістичних потоків та залежність від безпекової ситуації та пропускної здатності наземних шляхів сполучення.

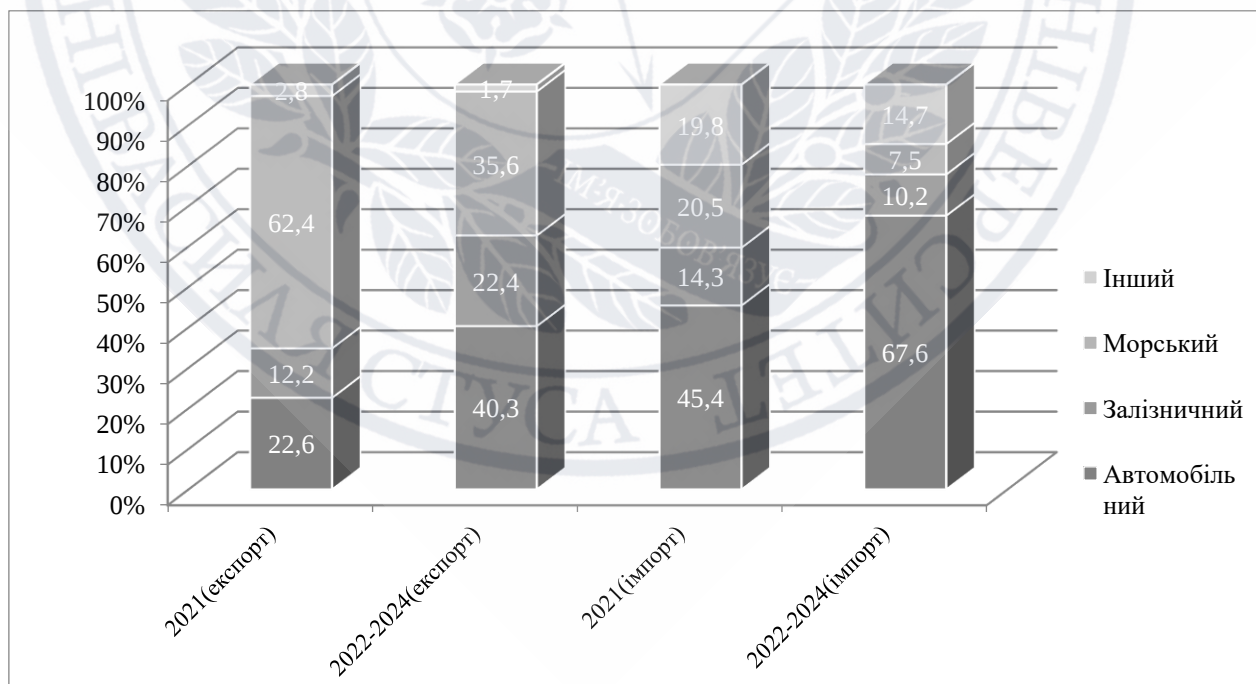

Рисунок 3.3 – Структура перевезень за видами транспорту України до війни та під час війни

Джерело: складено автором за даними [30]

Сучасний етап розвитку України відзначається інтенсивними зусиллями урядових структур та приватних ініціатив, спрямованими на модернізацію логістичної інфраструктури. Пріоритетними напрямками є цифровізація логістичних процесів, впровадження інноваційних технологій та прогресивних моделей управління ланцюгами поставок. Україна також докладає значних зусиль до розвитку національних транспортних коридорів [29].

Разом з тим, логістична система України залишається вразливою до низки викликів. Логістична галузь України на сучасному етапі свого розвитку характеризується складною взаємодією викликів та перспектив, охоплюючи різноманітні види діяльності, від транспортування та складування до управління ланцюгами поставок.

У теперішніх умовах функціонування транспортної логістики відзначається значний рівень напруженості, що зумовлює наявність ряду проблемних аспектів (рис. 3.4).

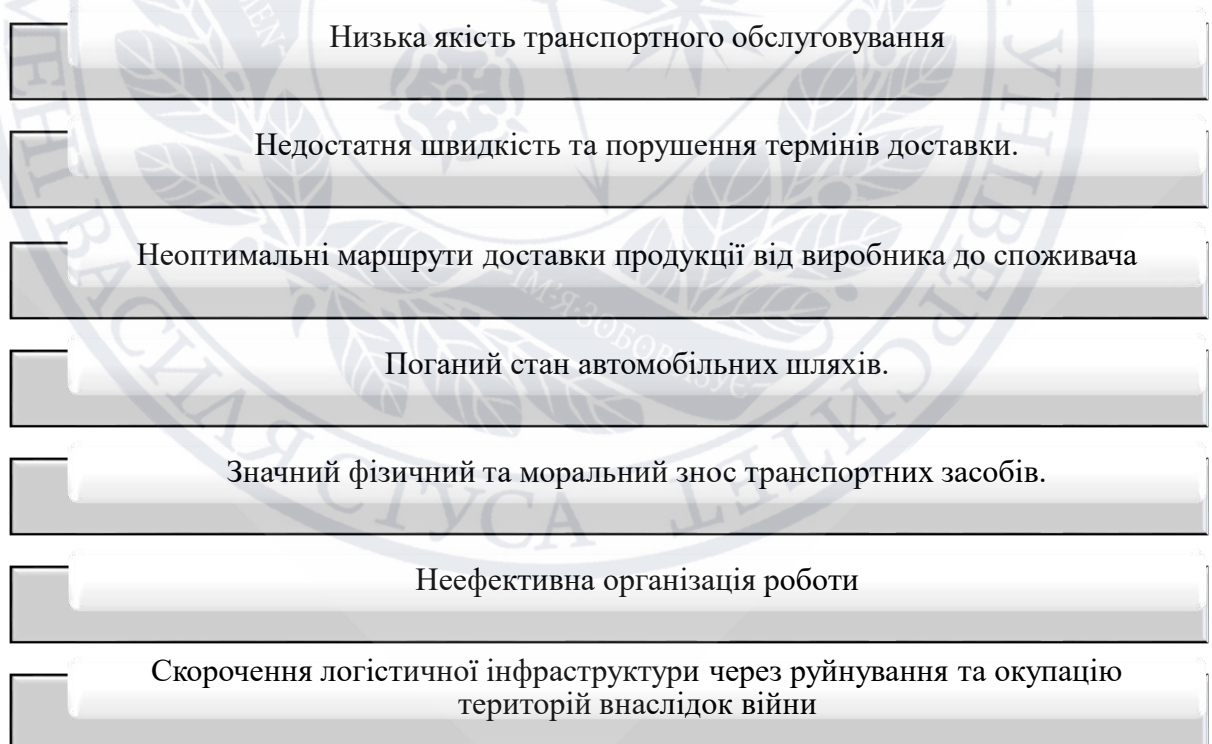

Рисунок 3.4 – Основні виклики, що постають перед транспортною логістикою в сучасних умовах

Джерело: складено автором за даними [28]

Повномасштабна агресія Росії проти України завдала нищівного удару по логістичній сфері, спричинивши масштабні руйнування інфраструктури, кардинальну зміну транспортних потоків та загальне погіршення ситуації в галузі. Сьогодні транспортно-логістичні системи прикордонних областей особливо вразливі, що загрожує перебоями з постачанням, зупинкою виробництва та погіршенням економічних показників. Вкрай необхідна державна підтримка для відновлення та розвитку логістики, включаючи гарантування безпеки ланцюгів поставок, створення сприятливого середовища для стабілізації та адаптації галузі, підвищення стандартів інфраструктури, міжнародну співпрацю, залучення інвестицій та використання світового досвіду, а також стимулювання впровадження інновацій.

Стале та інноваційне відновлення логістичної інфраструктури, особливо в прикордонних регіонах, є ключовою умовою для відродження української промисловості, подальшого економічного зростання та зміцнення національної безпеки. Тому стратегії модернізації вітчизняної логістики з урахуванням поточних загроз повинні бути інтегровані в національну стратегію економічного розвитку, а проєкти відновлення та вдосконалення транспортно-логістичних систем прикордоння мають стати першочерговими державними завданнями.

3.3 Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу

В умовах сьогодення, коли Україна переживає складний період трансформацій та прагне до європейської інтеграції, підтримка малого та середнього підприємництва (МСП) набуває особливого значення. Уряд України, усвідомлюючи ключову роль цього сектору в економічному відновленні та сталому розвитку, 30 серпня 2024 року схвалив Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП на період до 2027 року, а також операційний план заходів з її реалізації на найближчі три роки.

Це рішення є не просто формальним кроком, а відображенням нагальної потреби у створенні сприятливого бізнес-середовища, що відповідає сучасним викликам та можливостям. Нова стратегія є інклюзивною, враховує потреби різних категорій підприємців, включаючи жінок, осіб з інвалідністю та ветеранів, а також узгоджена з бізнес-спільнотою, громадським сектором, експертами та міжнародними партнерами. Свідченням цього є започаткування спільного з Німеччиною Альянсу стійкості МСП, спрямованого на координацію зусиль у розвитку екосистеми малого та середнього бізнесу.

Стратегія визначає чіткі напрями державної політики у сфері МСП, наголошуючи на принципі «build back better» при відновленні зруйнованих підприємств. Особливу увагу приділено ключовим трендам сучасності: зеленому переходу, цифровій трансформації та інноваційному розвитку. Інклюзивність бізнесу також є одним з пріоритетів, адже залучення до підприємницької діяльності жінок, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та ветеранів є важливим аспектом соціальної та економічної стійкості [47].

Розроблений документ ґрунтується на міжнародних стандартах та зобов'язаннях України, зокрема враховує рекомендації ОЕСР, відповідає Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та узгоджується з Планом для Ukraine Facility. Стратегія також є складовою частиною національних планів у сфері енергетики та клімату, а її розробка стала результатом співпраці різних міністерств та відомств.

Стратегія окреслює чотири основні цілі, кожна з яких спрямована на створення більш сприятливого та динамічного середовища для розвитку МСП (рис. 3.5).

Міністерство економіки, традиційно зосереджене на стимулюванні підприємницької діяльності та економічного зростання, нерідко вступає у дискусії з іншими органами державної влади. У цьому контексті Стратегія розвитку МСБ є ще одним важливим інструментом, покликаним скоригувати

існуючі недоліки регуляторної та податкової політики, що стримують відновлення національної економіки.

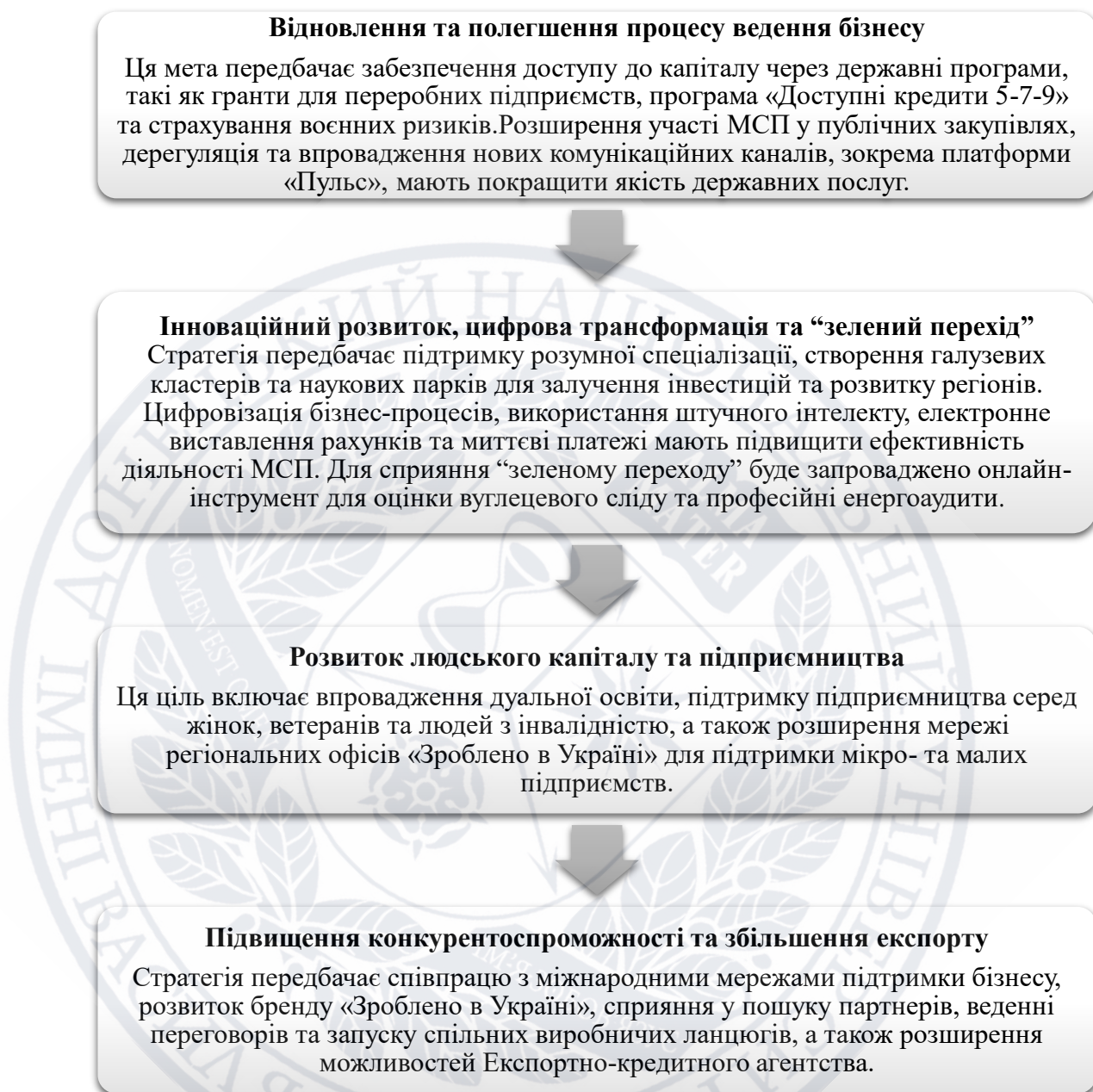

Рисунок 3.5 – Принципи державної підтримки бізнесу

Джерело: складено автором за даними [31]

У стані війни підприємцям та бізнесменам головне продовжувати працювати. Хтось має підтримувати економіку держави, годувати населення та надавати послуги [48].

Основні принципи, покладені в основу державної підтримки, відображені на рис. 3.6.

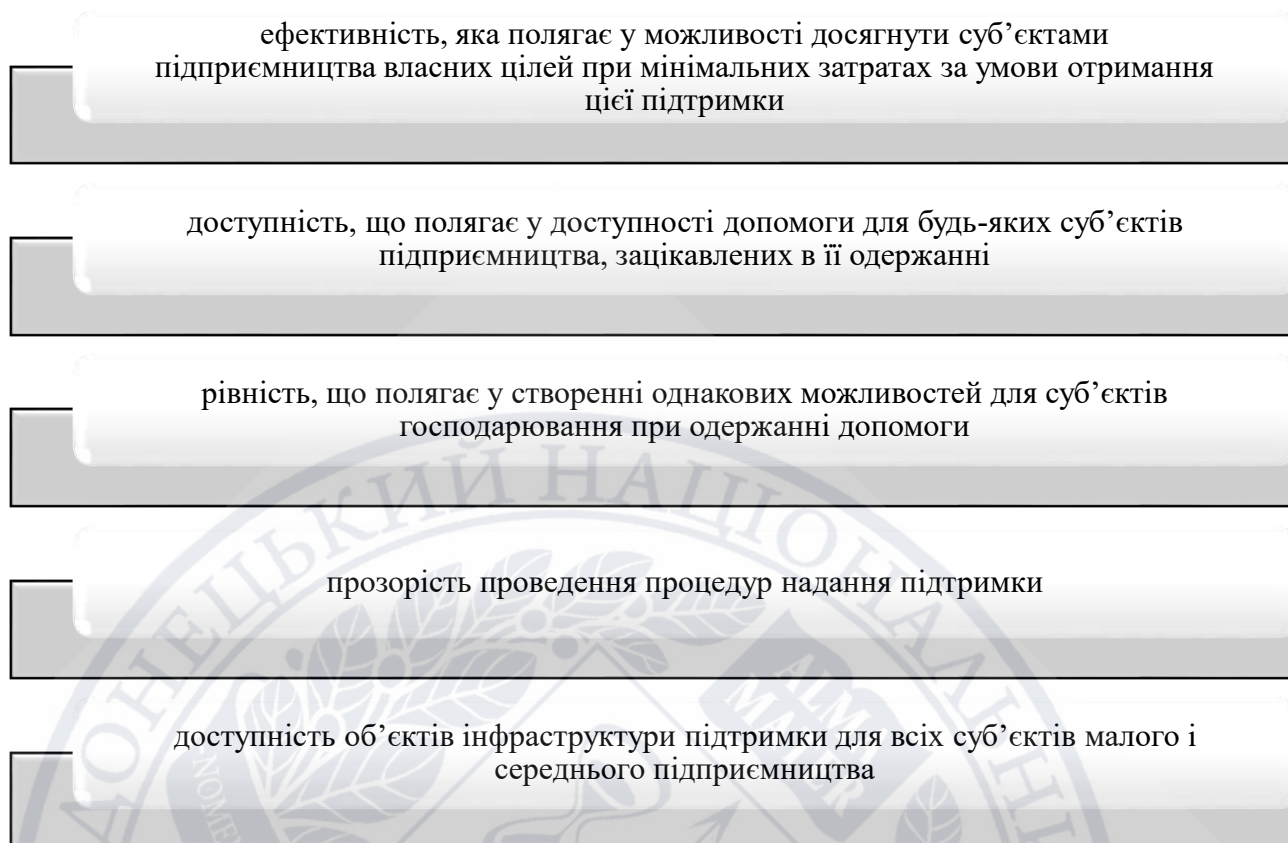

Рисунок 3.6 – Принципи державної підтримки бізнесу [50]

Джерело: складено автором за даними [50]

Важливим елементом стратегії є підтримка експортної діяльності, адже підприємства з експортними контрактами демонструють вищу швидкість відновлення, навіть попри значні руйнування. Значна частина фінансової допомоги для малого та середнього бізнесу надходить від міжнародних партнерів, тому координація цих зусиль є критично важливою для запобігання розпорошенню ресурсів.

Слід зазначити, що малий та середній бізнес є ключовим для економіки України, вирізняючись високою адаптивністю та швидкістю відновлення, що було підтверджено дослідженнями Світового банку, які показали повільніше відновлення великих підприємств через їхню складнішу структуру та вразливість. Гнучкість МСБ робить його важливим елементом економічної стійкості в умовах воєнних дій, тому його підтримка є стратегічно необхідною для збереження адаптаційного потенціалу економіки [49].

Розвиток малого та середнього бізнесу має стати ключовим у плані розвитку економіки країни, тому що це основний шлях до становлення та розвитку економіки регіонів, створення великої кількості робочих місць, зростання використання інформаційних технологій, тощо. Як наслідок, це забезпечить наповнення районного бюджету та бюджетів громад, що призведе до посилення спроможності кожної з них [51].

Розглядаючи перспективи розвитку малого та середнього бізнесу, варто акцентувати увагу на поліпшенні інформаційно-консультаційного обслуговування, у межах якого повинна надаватися допомога з проблем формування та функціонування малих та середніх підприємств.

З метою стимулювання ефективного розвитку бізнесу в громадах необхідно максимально створювати умови для залучення молоді до підприємницької діяльності. Така підтримка може виявлятися в наданні консультацій зі створення та започаткування власної підприємницької діяльності, проведенні різного роду освітніх заходів.

Ресурсне та інформаційне забезпечення підприємництва передбачає заходи щодо створення механізму рівних можливостей для всіх суб'єктів підприємницької діяльності у використанні природних та рекреаційних ресурсів, забезпеченні виробничими площами, земельними ділянками для розміщення виробництва.

Українські програми розвитку малого підприємництва потребують вдосконалення. В першу чергу необхідно законодавчо врегулювати обмеження та зменшити податковий тиск на суб'єктів підприємництва. Окрім цього, шляхом запровадження законодавчих норм закріпити фінансову підтримку, якої недостатньо на сучасному рівні розвитку малого підприємництва. Держава в наслідок створення ефективної правової бази, покращення матеріально-технічної підтримки, інформаційного та кадрового забезпечення зможе гарантувати простір для процвітання малого підприємництва в Україні. А отже, уряд країни повинен спрямувати усі сили на покращення ситуації у цій сфері та наближення до міжнародного рівня [52].

Першочергові заходи ефективної підтримки та визначення головних перспектив розвитку бізнесу в Україні систематизовані на рис. 3.7.

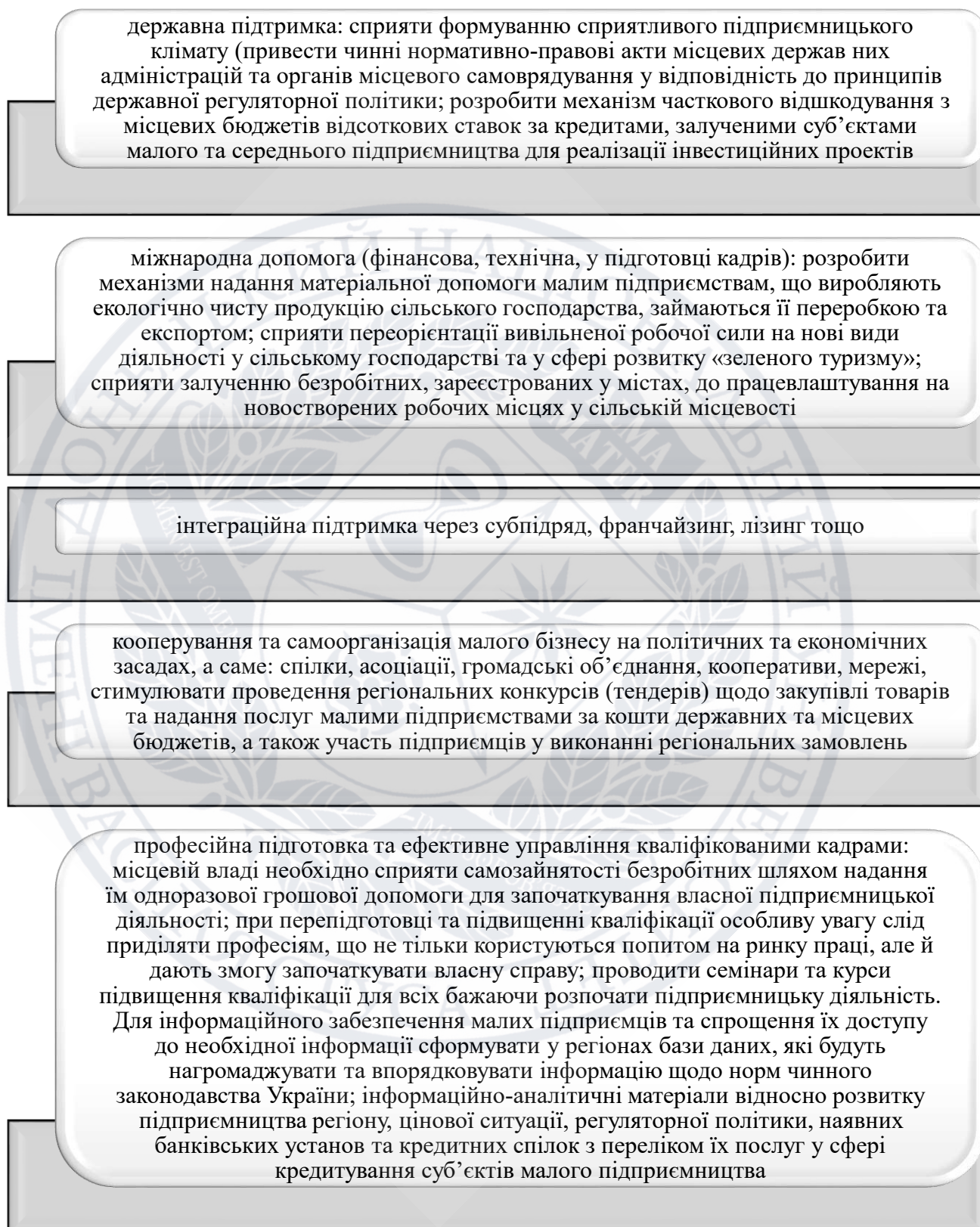

Рисунок 3.7 – Заходи щодо розвитку малого підприємництва

Джерело: складено автором за даними [52]

Важливо зазначити, що в умовах воєнної економіки найважливішим є планування та прогнозування з урахуванням нестачі ресурсів та збільшення ризику воєнних конфліктів. Такі умови потребують гнучкого та адаптивного підходу до виробництва та бізнес-стратегії [54].

Продовжує бути актуальним напрям на участь у розвитку підприємництва іноземних компаній, що прямо чи через електронні системи мають можливість реалізувати торговельну чи логістичну діяльність [53].

Дієві інструменти підтримки українського малого та середнього бізнесу можна використати і в рамках співпраці з країнами ЄС.

Серед них: інструмент підтримки збереження робочих місць (фонд SURE, у межах якого реалізуються схеми підтримки зайнятості під час кризи, зокрема шляхом надання роботодавцям субсидій на часткову оплату праці працівників (у 2020 р. програма охопила близько 31 млн людей і 2,5 млн підприємств) і ваучерні схеми, спрямовані на підтримку співпраці між українським підприємництвом та бізнесом з ЄС, у т.ч. в аспекті сприяння короткостроковій співпраці, наприклад, у вигляді придбання товарів і послуг, довгостроковому співробітництву через входження українського бізнесу в мережі міжнародного співробітництва та ланцюги створення вартості, шляхом реалізації спільних проектів у сферах дослідження, розробок, інновацій та цифровізації. Ваучери отримуватимуть українські бізнес-суб'єкти, а кошти за їх використання виплачуватимуться підприємцям з ЄС.

Наприклад, ваучери «на інтернаціоналізацію» надаються для покриття витрат на сертифікацію якості продукції, дослідження ринку, реєстрацію патентів і торгових марок, участь у міжнародних ярмарках та інших промоційних заходах, на цифровізацію – для створення платформ електронної комерції, систем кібербезпеки, розроблення та придбання цифрових інструментів.

Висновки до розділу 3

У підсумку проведеного дослідження щодо пріоритетних напрямів розвитку співпраці в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС, слід зазначити, що ефективне використання потенціалу цієї угоди вимагає системного підходу та концентрації зусиль на ключових сферах.

Визначено, що першочергове значення має активізація співробітництва у сфері гармонізації регуляторного середовища, що сприятиме усуненню технічних бар'єрів у торгівлі та полегшить доступ українських товарів на ринок ЄС. Не менш важливим є стимулювання інвестиційної діяльності, особливо в секторах з високим потенціалом зростання та доданої вартості, а також підтримка інновацій та технологічного розвитку.

Крім того, оптимізація логістичних ланцюжків та розвиток прикордонної інфраструктури є критично важливими для забезпечення безперервного руху товарів. Поглиблення галузевої співпраці, зокрема в аграрному секторі, енергетиці та цифровій економіці, відкриває нові можливості для взаємовигідного партнерства.

Таким чином, успішна реалізація визначених пріоритетних напрямів вимагає скоординованої роботи органів державної влади, бізнесу та громадянського суспільства. Це дозволить Україні не лише зміцнити свої економічні позиції на європейському ринку, але й прискорити процес інтеграції до Європейського Союзу, сприяючи сталому економічному розвитку та підвищенню добробуту українських громадян. Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на моніторинг ефективності впровадження цих пріоритетів та виявлення нових можливостей для поглиблення співпраці між Україною та ЄС у рамках ПВЗВТ.

ВИСНОВКИ

Аналіз зовнішньої торгівлі України в умовах війни виявляє складну картину структурних змін та часткового відновлення після глибокого спаду у 2022 році. Незважаючи на зменшення вартісних обсягів експорту, фізичні обсяги залишаються відносно стабільними, що стало можливим завдяки розблокуванню зернового коридору та налагодженню нових логістичних шляхів. Домінування аграрного сектору в експорті підкреслює поточну спеціалізацію української економіки, водночас фіксується тривожне поглиблення деіндустріалізації, що проявляється у значному скороченні експорту промислової продукції. Зростання вартості імпорту при одночасному зменшенні фізичних обсягів через світові цінові коливання призвело до суттєвого збільшення дефіциту торговельного балансу. Важливим аспектом є кардинальна переорієнтація географічної структури торгівлі на країни Європейського Союзу, що свідчить про поглиблення економічної інтеграції України з європейським простором.

Митна політика в рамках Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС передбачала асиметричну тарифну лібералізацію, створюючи сприятливі умови для виходу українських товарів на європейський ринок. Однак повномасштабна війна внесла значні корективи в ці процеси. Попри скасування більшості митних тарифів, існуючі квоти на агропродукцію продовжують стримувати експортний потенціал України, що нагально потребує перегляду умов угоди з урахуванням нових реалій.

Перспективи удосконалення митно-тарифного регулювання вбачаються в адаптації до воєнних та післявоєнних умов. Це включає активне використання інструментів захисту внутрішнього ринку, таких як антидемпінгові заходи та спеціальні мита, для підтримки вітчизняних виробників. У відносинах з ЄС ключовим є подальша лібералізація торгівлі, що передбачає скасування або збільшення існуючих квот, а також гармонізація митного законодавства з європейськими стандартами та впровадження сучасних, ефективних методів

контролю імпорту. Підвищення ефективності визначення митної вартості товарів шляхом інтеграції з міжнародними стандартами та активне впровадження цифрових рішень є критично важливим для зміцнення довіри з боку міжнародних партнерів та підвищення конкурентоздатності українських експортерів.

В Україні на сьогоднішній день є багато проблем, що перешкоджають розвитку вітчизняного підприємництва, вирішення яких забезпечить підвищення ефективності підприємницької діяльності, забезпечить розширення підприємницького сектора, зменшення тіньового сектору. Основну роль у цих перетворення повинна відіграти держава. Особливе значення держава повинна приділяти розвитку малого та середнього бізнесу шляхом удосконалення чинного законодавства, збереження спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого підприємництва. Суттєву роль у фінансовій підтримці підприємництва мають відігравати фонди підтримки підприємництва.

Державна підтримка дозволяє бізнесу адаптуватися до сучасних умов та поступово відновлювати ефективне функціонування бізнес-структур та країни в цілому. З метою ефективного подолання викликів сьогодення ключовим завданням співпраці держави та бізнесу повинно стати забезпечення функціонування підприємств в умовах бойових дій як запоруки наповнення державного бюджету, збереження платоспроможного попиту населення і посилення економічної стійкості держави.

Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ) у контексті митно-тарифного регулювання є ключовим фактором для відновлення та сталого розвитку економіки України. Спрощення митних процедур, зменшення адміністративного тиску та забезпечення прозорості митних правил можуть значно полегшити вихід МСБ на зовнішні ринки. Спеціальні програми підтримки експортоорієнтованих малих та середніх підприємств, включаючи інформаційну та консультаційну допомогу з питань митного оформлення, сертифікації та доступу до ринків ЄС, можуть стати потужним стимулом для їхнього зростання. Крім того, адаптація митних тарифів для захисту нових та

інноваційних галузей, в яких активно задіяний МСБ, сприятиме диверсифікації економіки та створенню нових робочих місць.

Розвиток інфраструктури та логістики є невід'ємною умовою ефективної зовнішньої торгівлі, особливо в умовах воєнних обмежень та післявоєнної відбудови. Інвестиції в покращення транспортних шляхів, модернізацію пунктів пропуску на кордоні, розвиток складської інфраструктури та оптимізацію логістичних ланцюгів є критично важливими для зниження транспортних витрат та скорочення часу доставки товарів. Спрощення митних процедур на кордоні, впровадження електронного документообігу та інтеграція інформаційних систем митних органів з логістичними компаніями підвищать пропускну спроможність та зменшать корупційні ризики. Залучення міжнародної допомоги та інвестицій у відновлення та розвиток логістичної інфраструктури стане важливим фактором для відновлення повноцінних торговельних потоків та зміцнення позицій України на світовому ринку.

Зовнішня торгівля України в умовах війни зіткнулася зі значними викликами, але водночас демонструє адаптивність та потенціал до відновлення. Ефективне митно-тарифне регулювання, спрямоване на підтримку експортерів, захист внутрішнього ринку, сприяння розвитку МСБ та інвестиції в інфраструктуру й логістику, відіграватиме вирішальну роль у післявоєнному економічному відновленні та інтеграції України до світової економіки. Подальша гармонізація митного законодавства з нормами ЄС, лібералізація торговельних відносин, використання сучасних технологій та стратегічна підтримка малого та середнього бізнесу стануть ключовими елементами успішної інтеграції України до європейського економічного простору та зміцнення її позицій на глобальному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ :

1. Київська школа економіки. Що таке зона вільної торгівлі? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/shho-take-zona-vilnoyi-torgivli/> (дата звернення: 19.04.2025).
2. Титар У. Б. Зона вільної торгівлі + «Україна – Європейський союз»: взаємні переваги та наслідки. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23205/1/%D0%A2%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D0%A3.%D0%91..pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
3. Акуленко Л. Початок режиму вільної торгівлі з ЄС. Які зміни чекають на український бізнес. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/26/7041241/> (дата звернення: 09.04.2025).
4. Філіпенко А. С. Передумови і чинники формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/1656/1567> (дата звернення: 15.03.2025).
5. Комар Н. Зони вільної торгівлі: Еволюція і ефекти для країн-учасниць. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/623/636> (дата звернення: 15.03.2025).
6. Дербеньова Я. В. Сутність і зміст зон вільної торгівлі в сучасних міжнародних відносинах. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017/5.pdf> (дата звернення: 19.04.2025).
7. Зони вільної торгівлі, митні союзи та інші форми інтеграційних об'єднань держав. URL: https://stud.com.ua/83224/pravo/zoni_vilnoyi_torgivli_mitni_soyuzi_inshi_formi_integratsiynih_obyednan_derzhav (дата звернення: 19.04.2025).
8. Гуда А. О. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС: особливості, результати, перспективи. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8260/1/4.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
9. ЄС-Україна: Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. URL:

<https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2018/08/jes-ta-ukrajina.pdf> (дата звернення: 16.03.2025).

10. Наслідки створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: report_2014-11-28_edited.pdf (дата звернення: 27.04.2025).

11. ПВЗВТ та війна рф проти України. URL: <https://jmce.ukma.edu.ua/> (дата звернення: 19.04.2025).

12. Зубко Т. Л. Наслідки імплементації ПВЗВТ України з ЄС для міжнародної торгівлі. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/262319/259580> (дата звернення: 15.04.2025).

13. Ковач К. Наслідки для економіки України від уведення в дію зони вільної торгівлі з Європейським Союзом URL: <https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10012/1/23.pdf> (дата звернення: 16.04.2025).

14. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2024 році. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1f45d5bc-f3ed-412c-b02f-8bbe571ecc4> (дата звернення: 16.04.2025).

15. Дон О., Яріз Н. Аналіз товарної структури торгівлі України з ЄС URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/46469/2/GEJ_2024v89n4_Don_OAnalysis_of_the_product_structure_190-201.pdf (дата звернення: 28.03.2025).

16. Міністерство економіки України. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2023 році. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ae131754-36dc-4e6f-9> (дата звернення: 29.04.2025).

17. Інституційні питання виконання Україною Угоди про асоціацію: координація політики європейської інтеграції на державному рівні. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/instituciyni-pitannya-vikonannya-ukrainoyu-ugodi-pro-asociaciyu> (дата звернення: 04.05.2025).

18. Лизун М., Віталішова К., Борсекова К. Трансформація торговельних

потоків між ЄС та Україною в умовах посилення ризиків безпеки. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1757/1723> (дата звернення: 03.03.2025).

19. Міністерство економіки України. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk> (дата звернення: 19.04.2025).

20. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (дата звернення: 29.03.2025).

21. Вільна торгівля між Україною та ЄС: перспективи та виклики. URL: <https://ces.org.ua/ukraine-eu-market-challenges/> (дата звернення: 19.04.2025).

22. 2014–2019 EdEra. Що таке зона вільної торгівлі? URL: <https://era.com/projects/eu-agreement/> (дата звернення: 01.04.2025).

23. Резнічук М. С. Міжнародно-правовий механізм функціонування зони вільної торгівлі в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/d99/dis_Reznichuk%20M.S..pdf (дата звернення: 16.03.2025).

24. Автор — Команда YC.Market. Розвиток транспорту і логістики в Україні. URL: <https://blog.youcontrol.market/rozvitok-transportu-i-loghistiki-v-ukrayini/> (дата звернення: 04.04.2025).

25. Бортнік С. М. Формування та розвиток логістичної інфраструктури України в контексті євроінтеграції. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/79/73> (дата звернення: 19.03.2025).

26. Осадча Н. В. Формування зон вільної торгівлі в Україні: проблеми та шляхи вирішення. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/xmlui/handle/123456789/17926> (дата звернення: 03.03.2015).

27. Дніпропетровське інвестиційне агенство. Розвиток транспорту і

логістики в Україні. URL: <https://dia.dp.gov.ua/rozvitok-transportu-i-logistiki-v-ukra%D1%97ni/> (дата звернення: 12.04.2025).

28. Ярошинський М. П. Сучасні загрози міжнародній безпеці. URL: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/10679> (дата звернення: 15.04.2025).

29. Рибаківа Т.О. Зовнішньоторговельні відносини між Україною та Європейським Союзом в рамках створення зони вільної торгівлі. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecvu_2017_32%281%29__27 (дата звернення: 16.03.2025).

30. Інвестиційні можливості інфраструктури та логістики в Україні. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/infrastruktura-ta-logistyka.pdf> (дата звернення: 19.04.2025).

31. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2013, № 3, ст. 23.

32. Міністерство економіки України. Уряд схвалив Стратегію розвитку малого та середнього бізнесу до 2027 року та операційний план заходів на 2024-2027 роки. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=161fb74b-c8ad-4cc5-b7ed-645962eb2e28&title=StrategiiaRozvitkuMSB> (дата звернення: 19.03.2025).

33. Виговська Н. Г., Виговський В. Г., Цисар О. В. Система державної фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2485/2520> (дата звернення: 29.04.2024).

34. Огліх В. В., Комисарик Є. О., Денисова М. О. Робота підприємств в умовах військової агресії. *Економіка і менеджмент 2023: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*. 2023. С. 32-39.

35. Соболев О., Боярчук Д. Стратегія розвитку малого та середнього біз-

несу: чого чекати підприємцям? URL: <https://cost.ua/strategiya-rozvytku-malogo-ta-serednego-biznesu-chogo-chekaty-pidpryyemtsyam/> (дата звернення: 09.03.2025).

36. Якименко Ю., Пинзеник П., Чернова А., Бритоусова О., Міщень З. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

37. Загнітко О., Корчев Ю.. Гармонізація законодавства України як умова членства в ЄС: прогрес і перспективи. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/garmonizaciya-zakonodavstva-ukrayini-yak-umova-chlenstva-v-es-progres-i-perspektivi.html> (дата звернення: 02.05.2025).

38. Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis (дата звернення: 19.04.2025).

39. Митний союз і зони вільної торгівлі. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/4960/132/> (дата звернення: 01.05.2025).

40. Заяць О. І. міжнародна економічна інтеграція як передумова трансформації глобальної конкурентної сили. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35808> (дата звернення: 05.04.2025).

41. Міністерство економіки України. Україна та держави ЄАВТ підписали нову модернізовану угоду про вільну торгівлю. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=98a900d5-d87b-4f0f-97ef-c1d5f3887747&title=UgodaProVilnuTorgivliu> (дата звернення: 03.04.2025).

42. Омельченко О. Зона вільної торгівлі – покращений доступ до ринків. URL: <https://attorneys.ua/publication/free-trade-areas-better-access-to-markets/>

43. Романюк І. В. Вплив митно-тарифних інструментів на динаміку зовнішньої торгівлі України. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/52993/1/%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).

44. 2014–2019 EdEra. Правова природа та структура угоди про асоціацію. URL: <https://ed-era.com/projects/eu-agreement/b1/p2> (дата звернення: 03.05.2025).

45. Енциклопедія з експортування в ЄС на засадах ПЗВТ / уклад. М. Хеллер, С. Нерпій, В. Пятницький. К, 2016. 1723 с.

46. Середньомісячна заробітна плата. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2025).

47. Огліх В. В., Комисарик Є. О., Денисова М. О. Робота підприємств в умовах військової агресії. *Економіка і менеджмент*. 2023. С. 32-41.

48. Тимченко О. І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4135> (дата звернення: 29.04.2025).

49. Стефанюк О. Д., Галунець Н. І., Сідненко М. В. Пріоритети розвитку бізнесу у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2361/2282> (дата звернення: 29.04.2025).

50. Карпенко Л. М., Іжа М. М., Гороховський М. В. Інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 33. С. 69-73.

51. Дика С. А., Шовкопляс Г. М. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в Україні. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії*. 2020. С. 52-59.

52. Левкіна Р. В., Котко Я. М. Роль підприємництва у відродженні національної економіки України. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні*. 2023. С. 85-96.

53. Мироненко А. Є. Напрями підвищення виробничої потужності підприємства з урахуванням умов воєнної економіки. *Економіка і менеджмент*. 2023. С. 68-79.

54. Атаманчук З. А., Лободзінський В. А. Перспективи розвитку відносин України з Європейським Союзом. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 23-24 вересня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 160-162.

55. Атаманчук З. А., Макогін З. Я. Міжнародні договори в системі джерел права Європейського Союзу. *SWorldJournal*, Болгарія, Випуск №16, 2022. URL: <https://sworldjournal.com/index.php/swj> (дата звернення: 30.11.2022).

56. Атаманчук З. А. Перспективи розвитку взаємовідносин між Україною та ЄС після підписання Угоди про асоціацію. The 8-th International scientific and practical conference «Integration of scientific and modern ideas into practice» (November 15-18, 2022) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2022. P. 140-144.

